

Johdatus sähköenergiajärjestelmiin

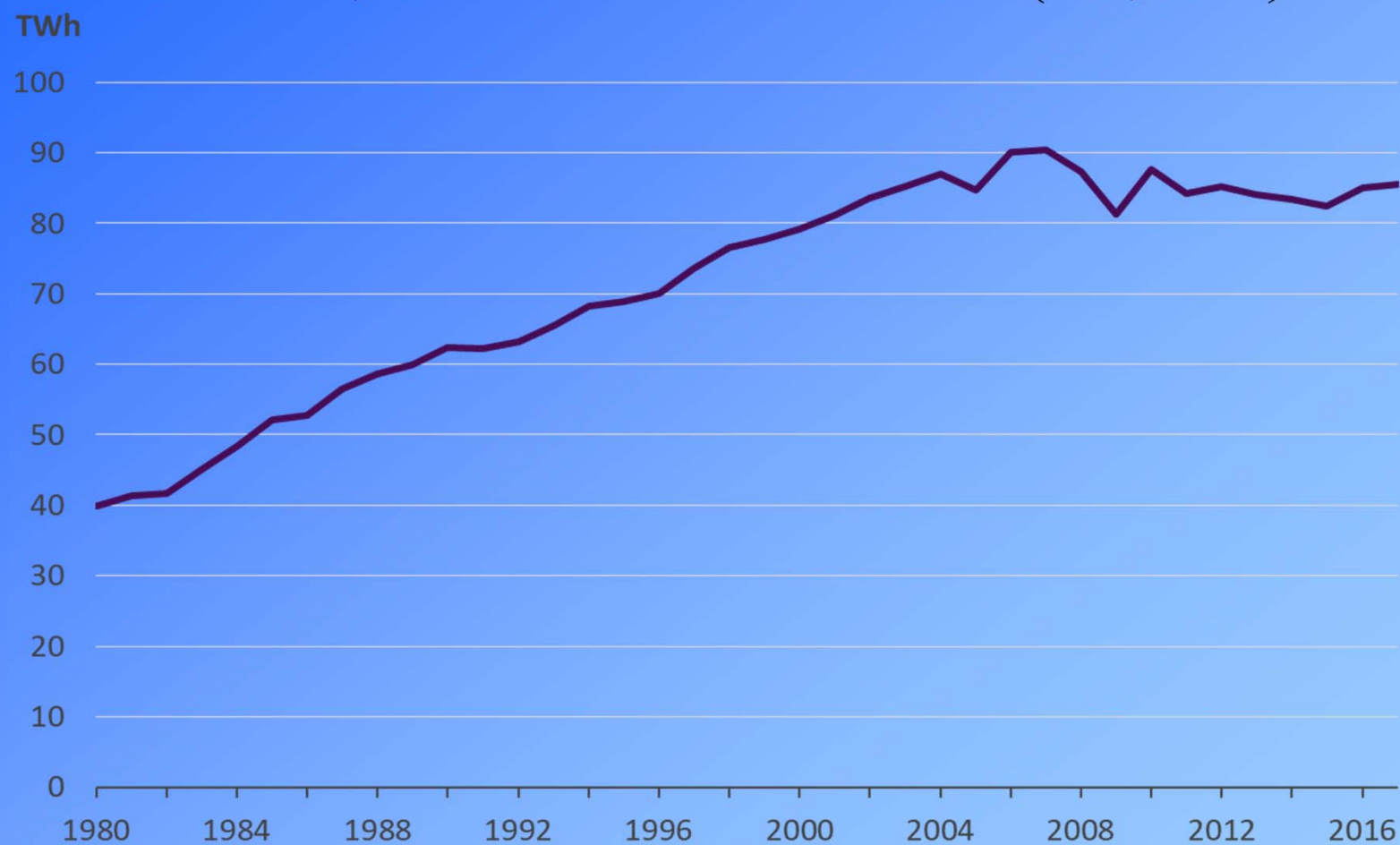
Luento 1

Sähköenergiajärjestelmän yleisesitys

Matti Lehtonen

Sähkön kokonaiskäyttö

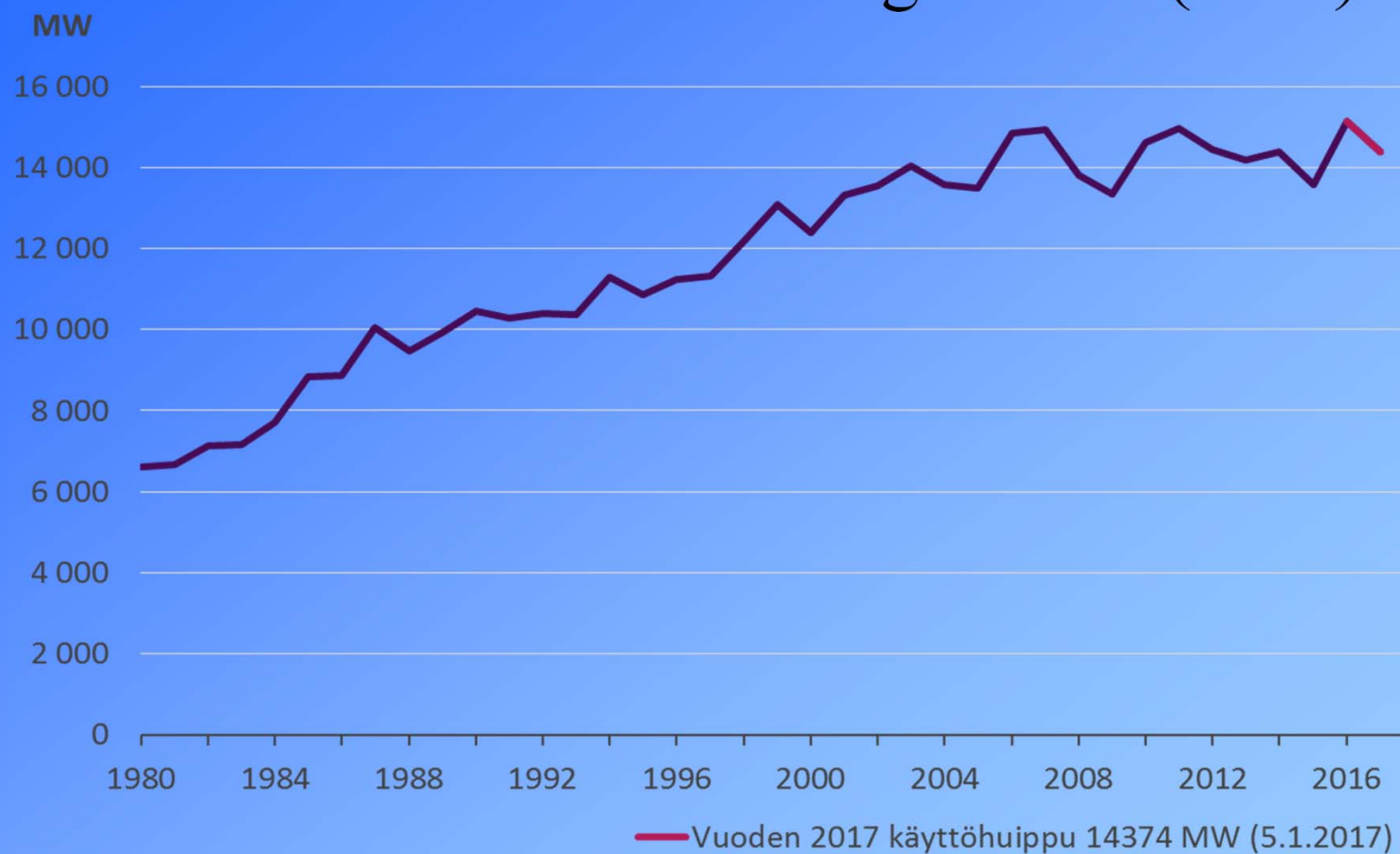
85,5 TWh vuonna 2017 (+0,4 %)

11.9.2018

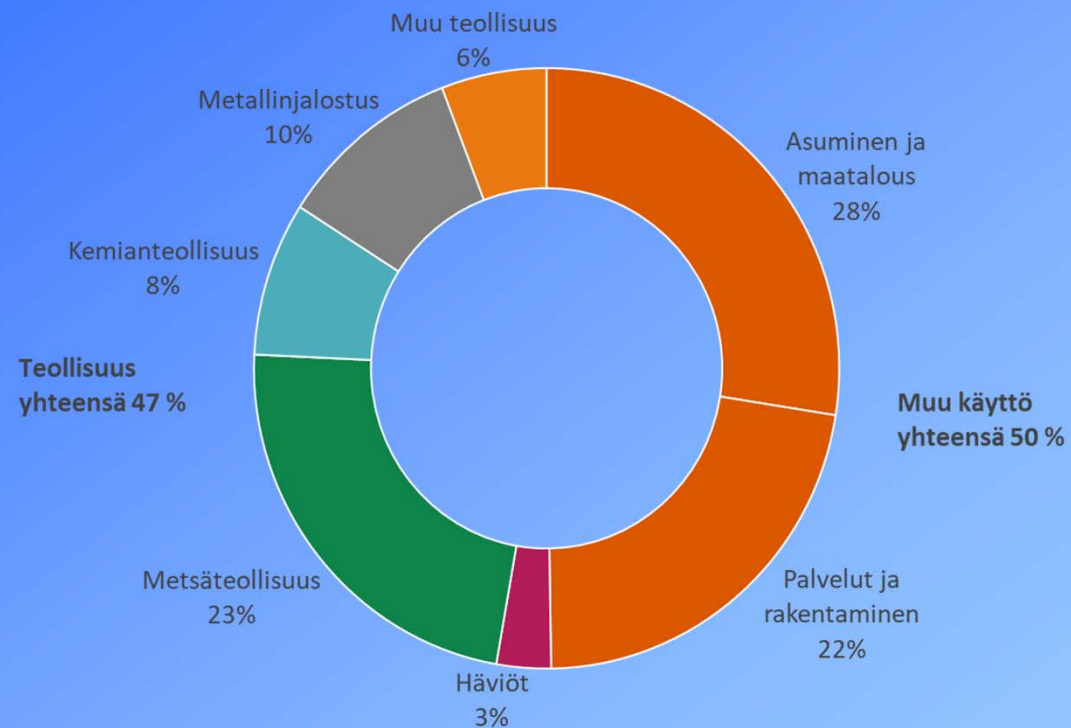
Sähkön käyttöhuiput

suurin sähköteho megawattia (MW)

11.9.2018

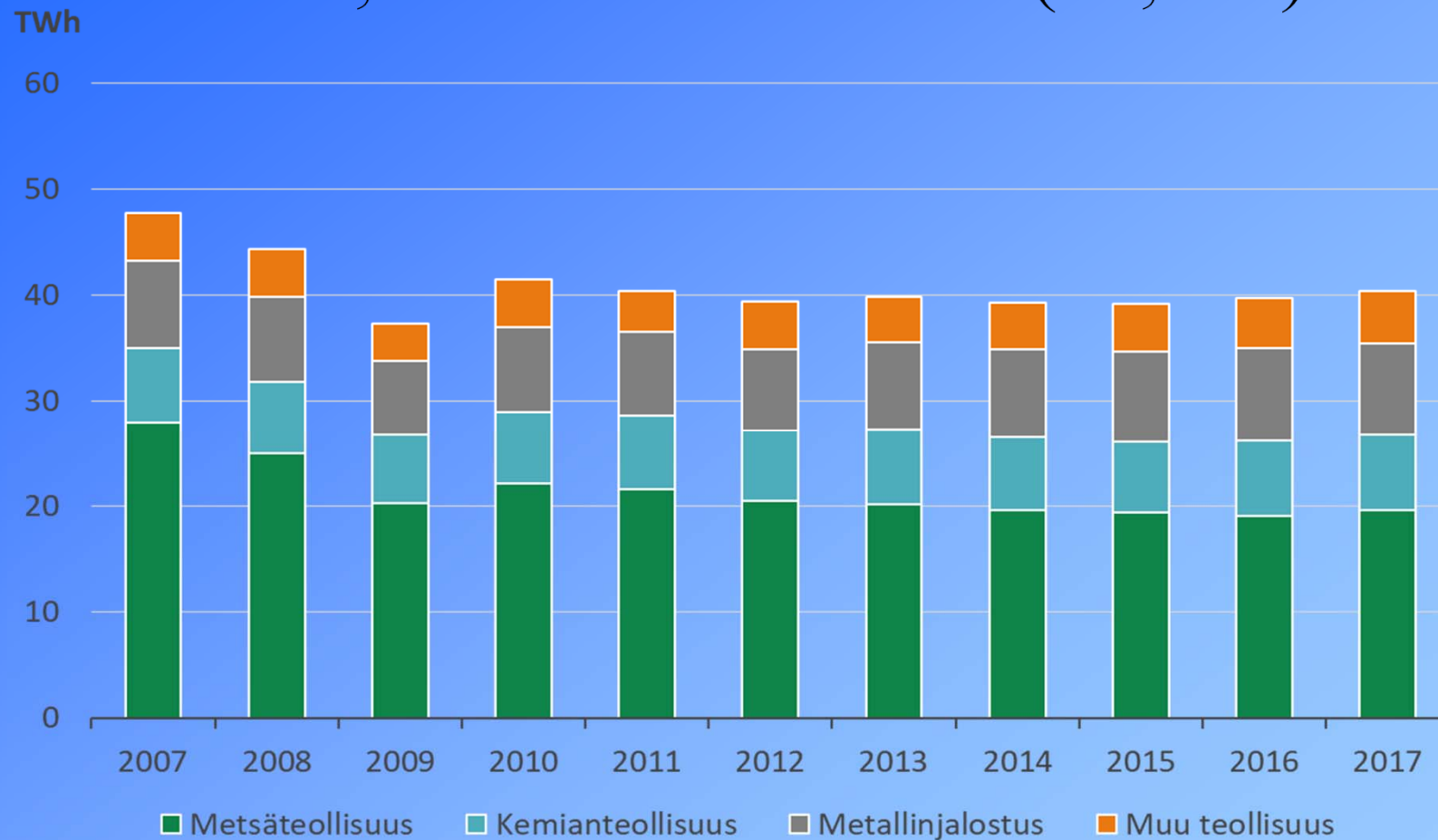
Sähkön kokonaiskäyttö 2017 (85,5 TWh)

11.9.2018

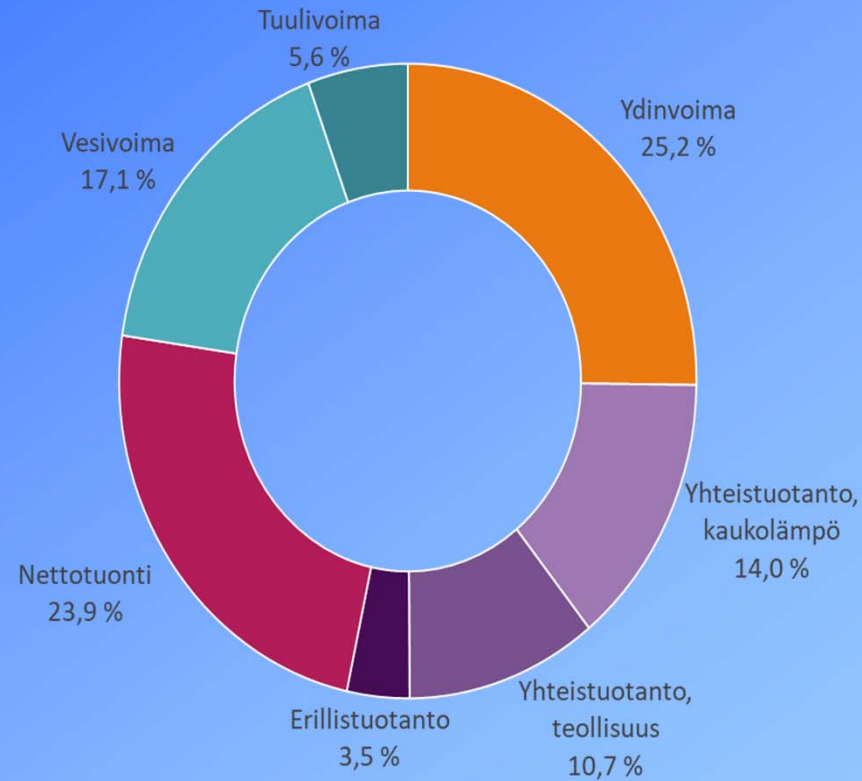
Teollisuuden sähkönkäyttö

40,4 TWh vuonna 2017 (+1,7 %)

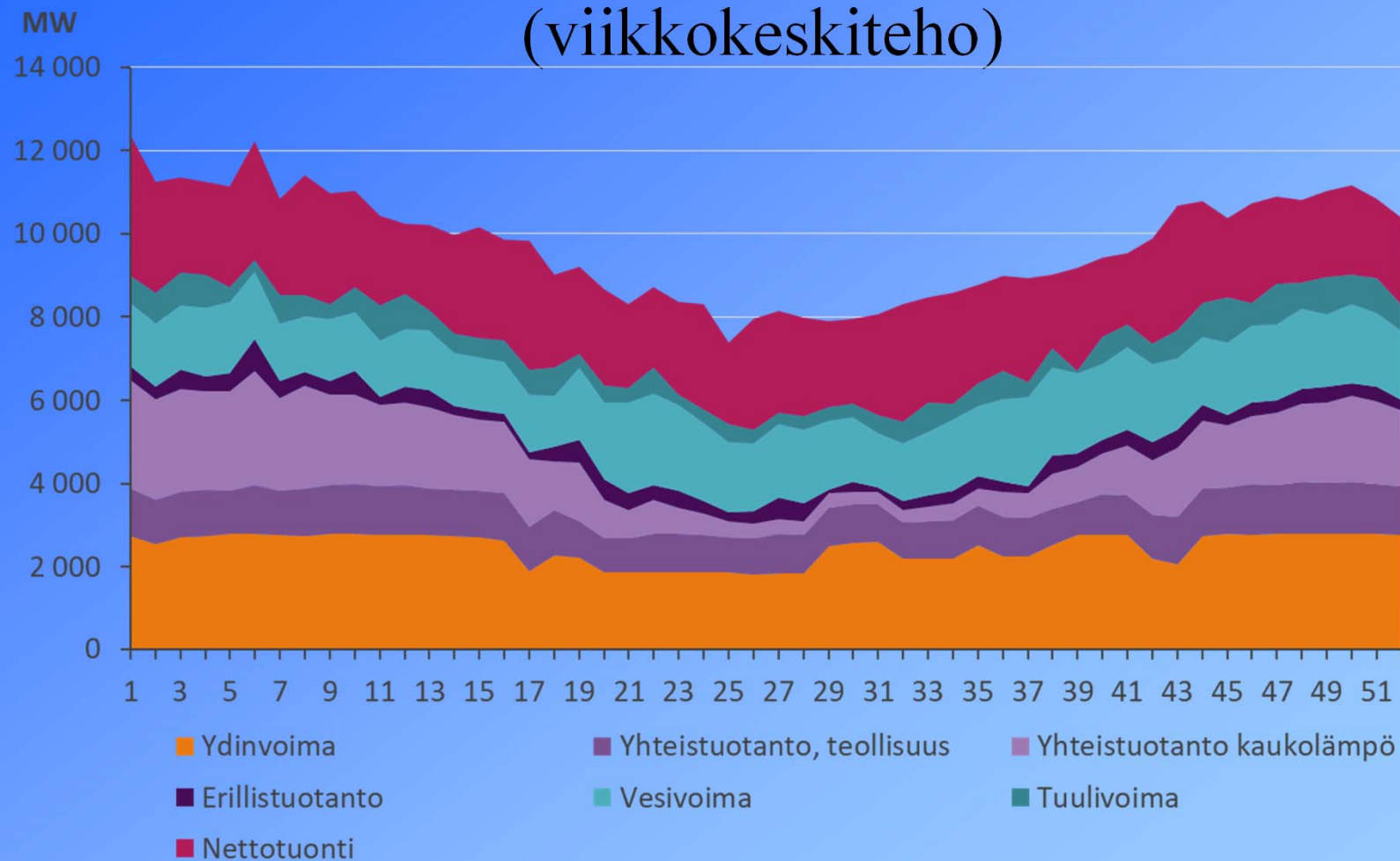
11.9.2018

Sähkön tuotanto Suomessa ja tuonti 2017 (85,5 TWh)

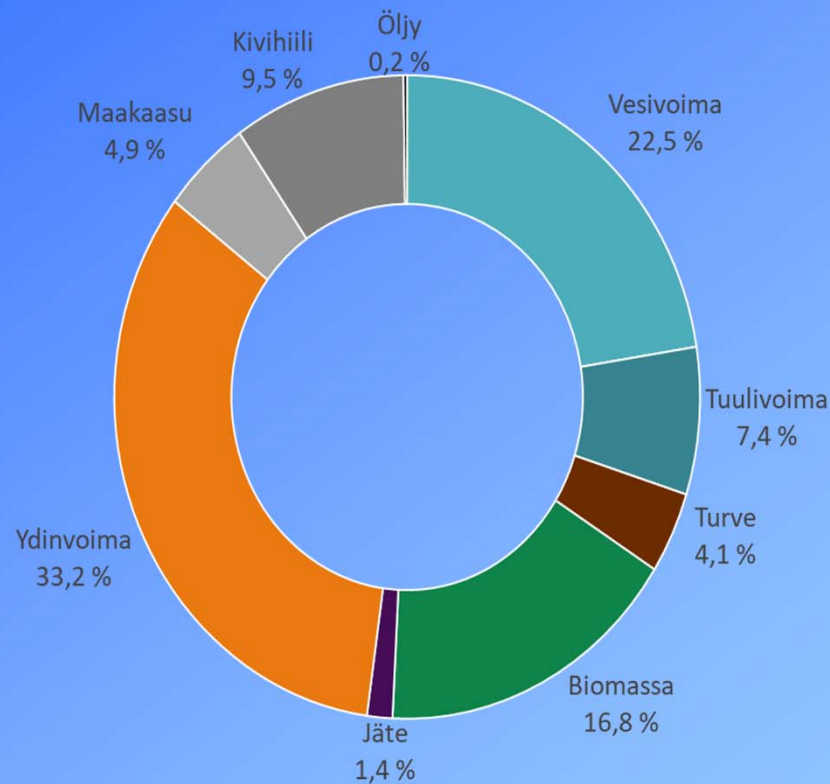
11.9.2018

Sähkön tuotannon ja tuonnin aikavaihtelu 2017 (viikkokeskiteho)

11.9.2018

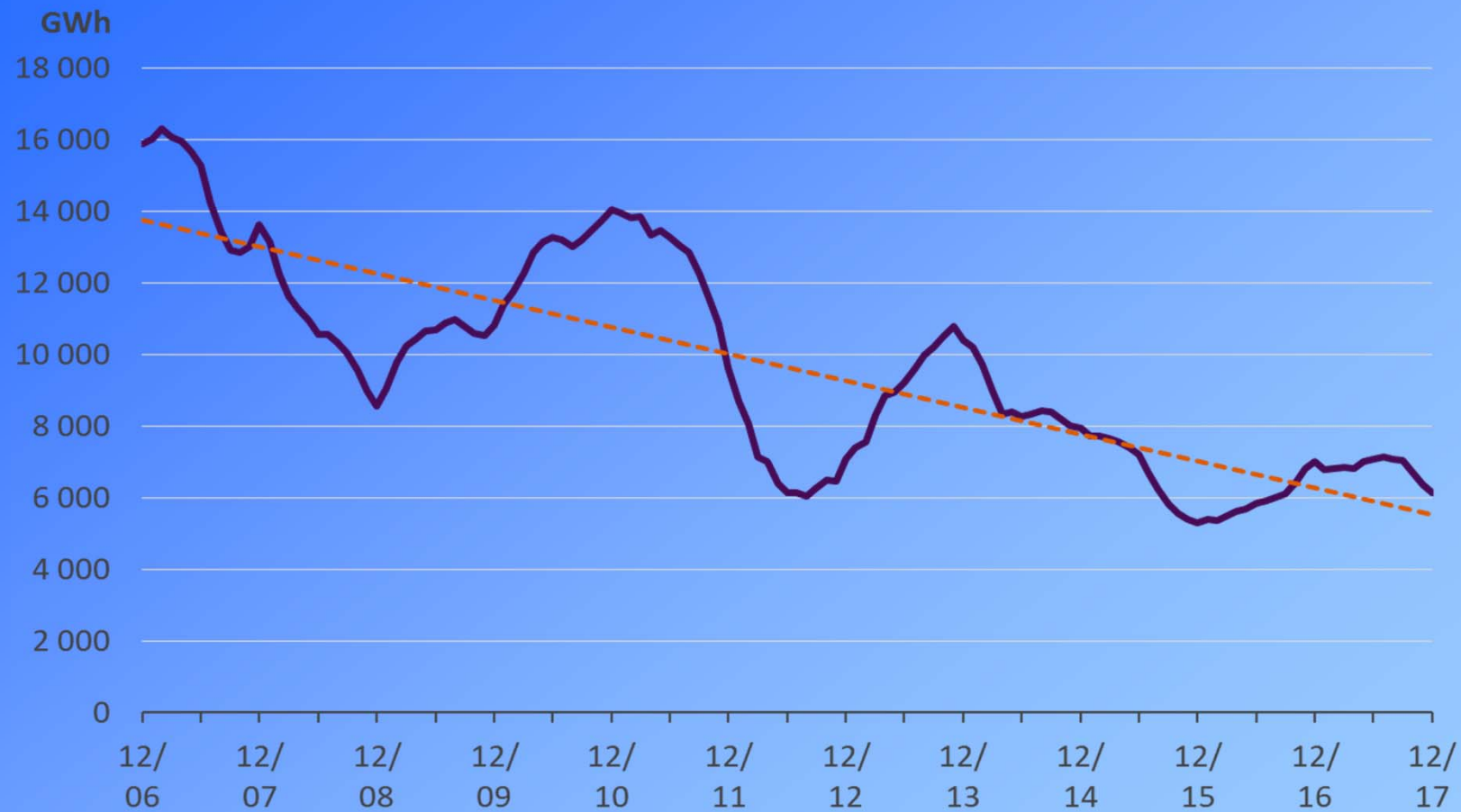
Sähkön tuotanto energialähteittäin 2017 (65,0 TWh)

Uusiutuvat: 47 %
Hiilidioksidineutraalit:
80 %
Kotimaiset: 52 %

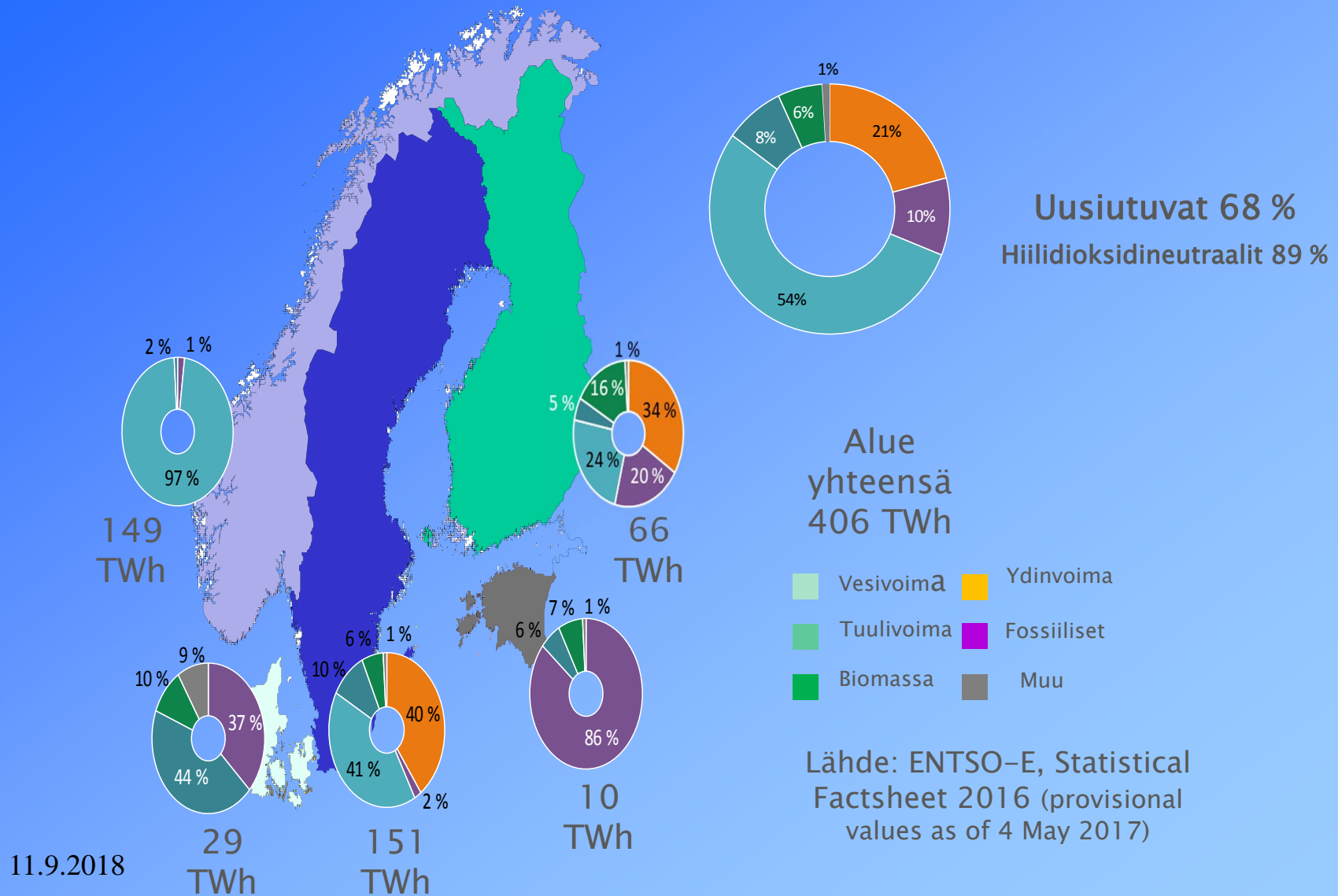

Sähkön tuotanto kivihiilellä, liukuva 12 kk summa

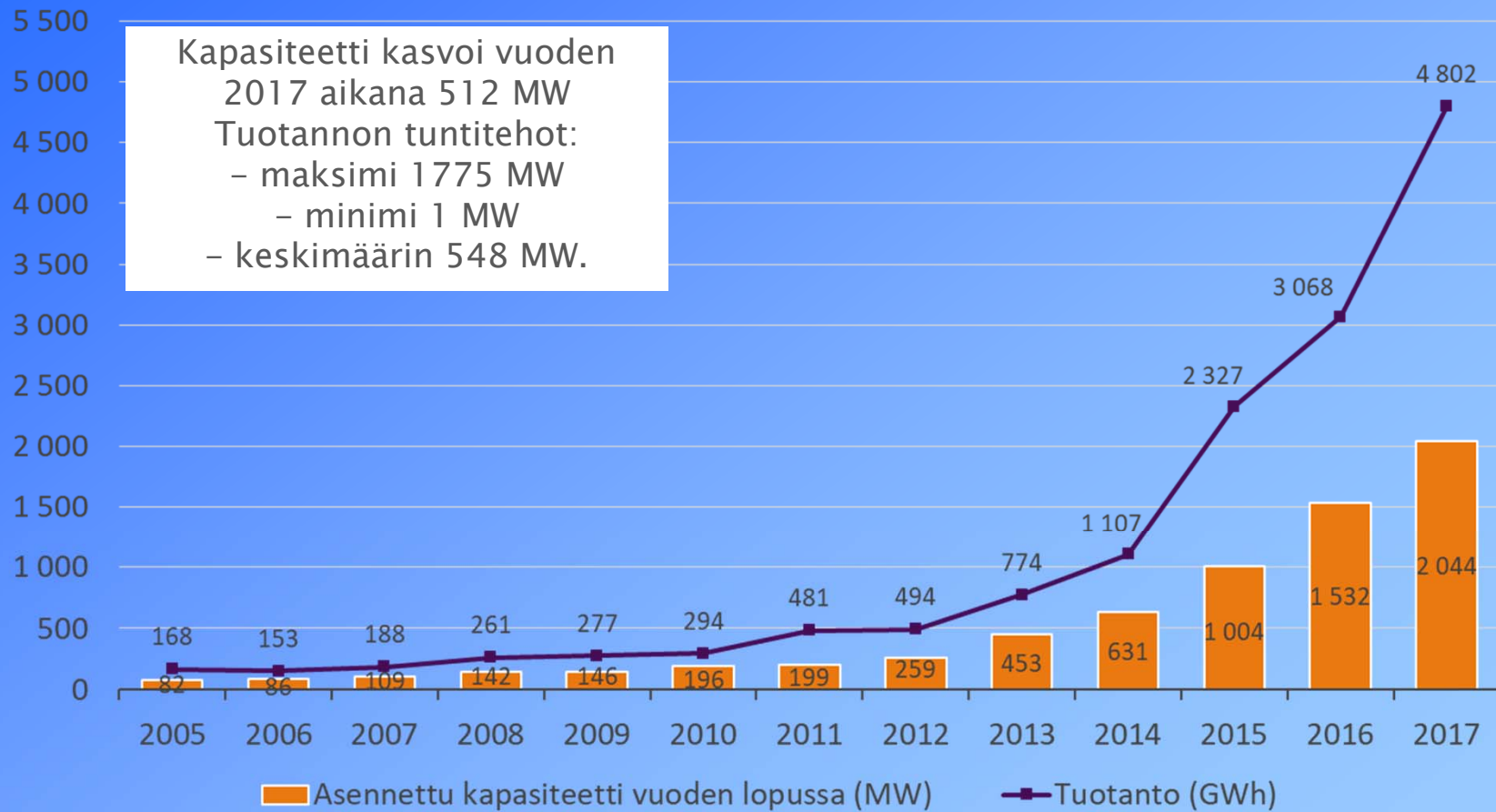
11.9.2018

Sähkön tuotanto pohjoismaisilla sähkömarkkinoilla 2016

Tuulivoimatuotanto ja kapasiteetti

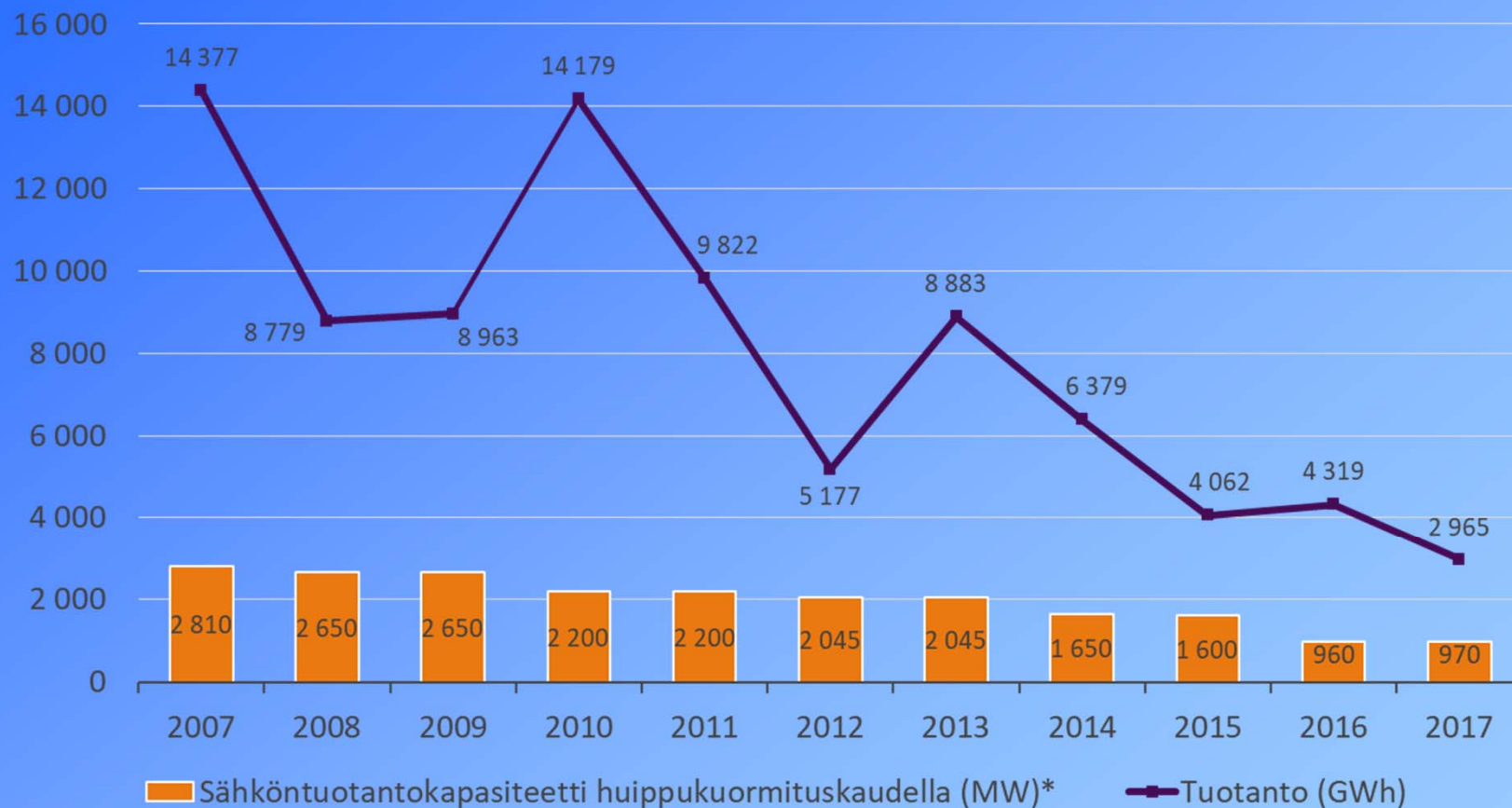
MW ja GWh

11.9.2018

Lauhdetuotanto ja kapasiteetti

MW ja GWh

*Lähde: Tilastokeskus, Energia 2016 -
11.9.2018 taulukkopalvelu, Taul. 3.5

Yhteistuotantosähkön tuotanto ja kapasiteetti kaukolämmityksessä

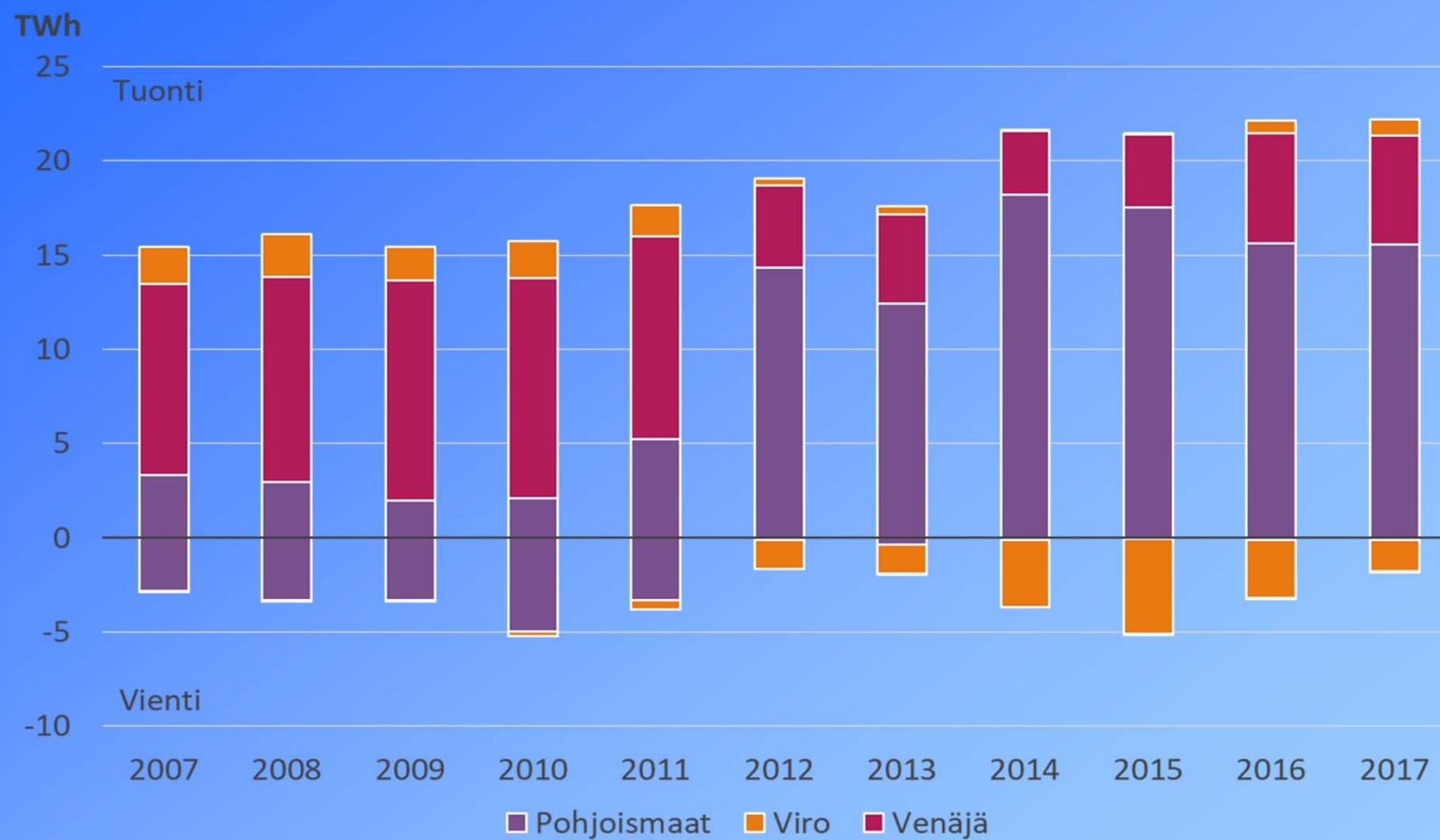
*Lähde: Tilastokeskus, Energia 2016 –
11.9.2018 taulukkopalvelu, Taul. 3.5

Yhteistuotantosähkön tuotanto ja kapasiteetti teollisuudessa

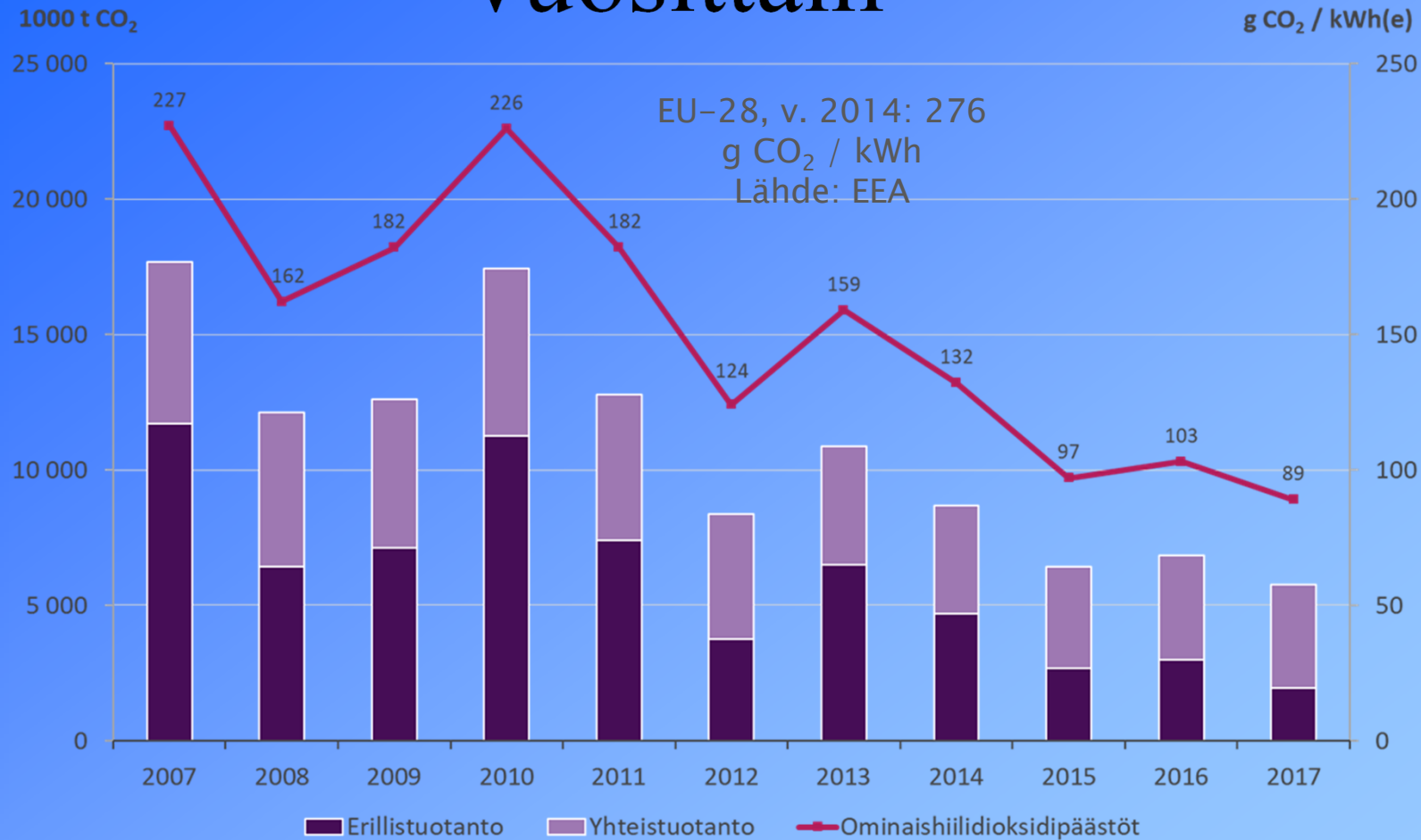
*Lähde: Tilastokeskus, Energia 2016 -
11.9.2018 taulukkopalvelu, Taul. 3.5

Sähkön tuonti ja vienti

11.9.2018

Sähköntuotannon CO₂-päästöt vuosittain

CO₂-päästöt 5,8 Mt
vuonna 2017

11.9.2018

Siirto- ja jakeluverkoston periaatekaavio

Voimalaitos

- generaattori (10,5 kV, 20 kV)
- generaattorimuuntaja (20/400 kV)

Kaukovoimansiirto

- tehovälimuuntaja (400/220 kV)
- 400, 220 (ja 110) kV johdot
- kytkinasema (220 kV)
- muuntoasema (400/220 kV)

Suurjännitejakelu

- 110 kV johdot

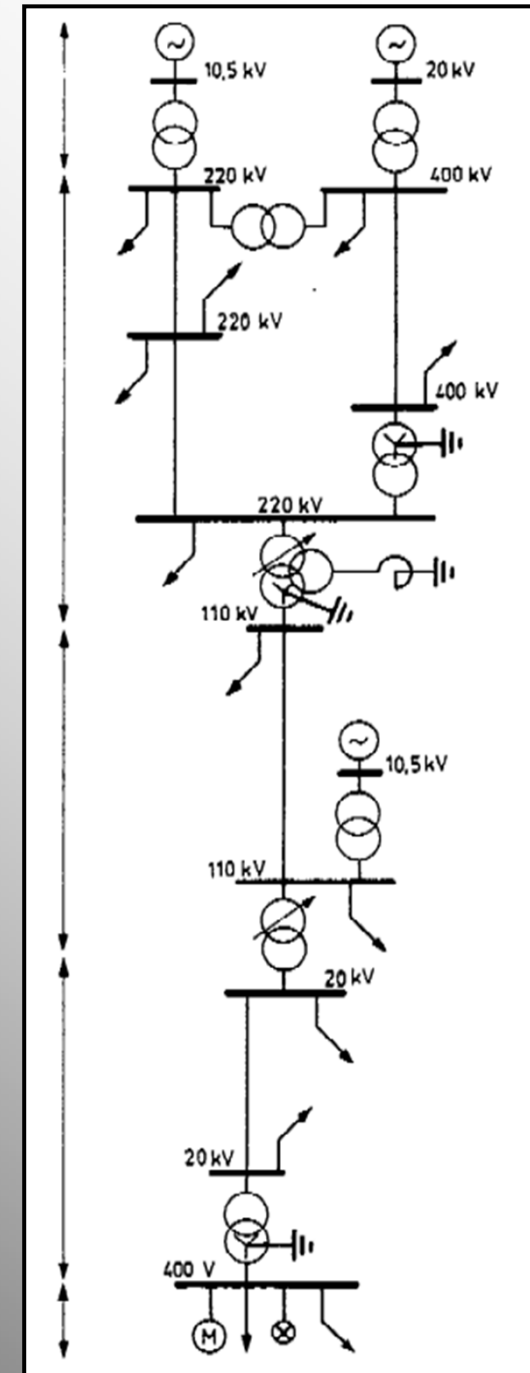
- syöttöasema (110/20 kV)

Keskijännite- (välijännite-)jakelu

- 20 kV johdot

Pienjännitejakelu

- 0,4 kV johdot ja kuluttajat

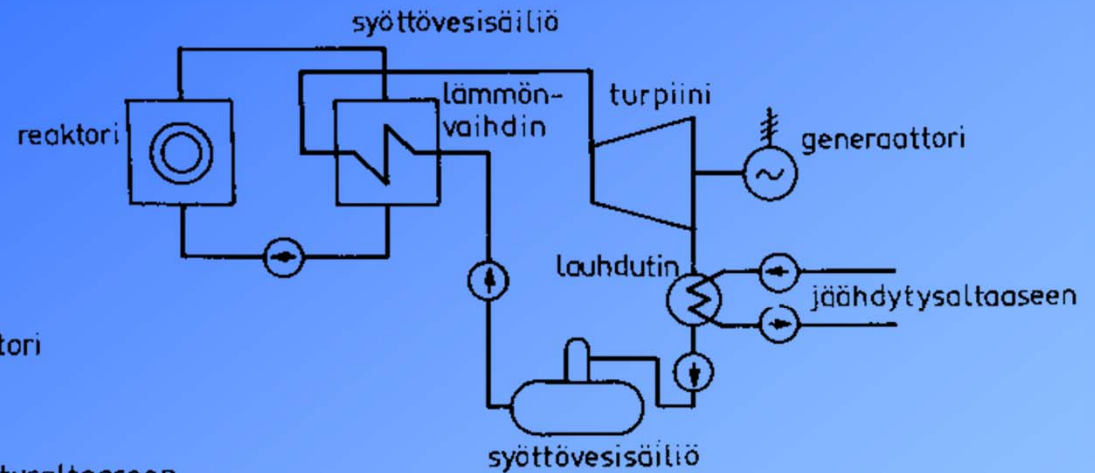
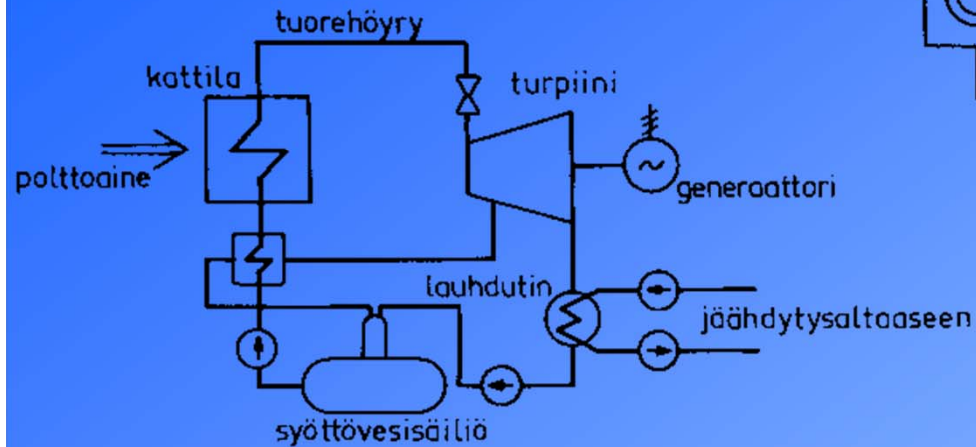
Pohjoismainen yhteis- käyttöverkko vuonna

Nordel

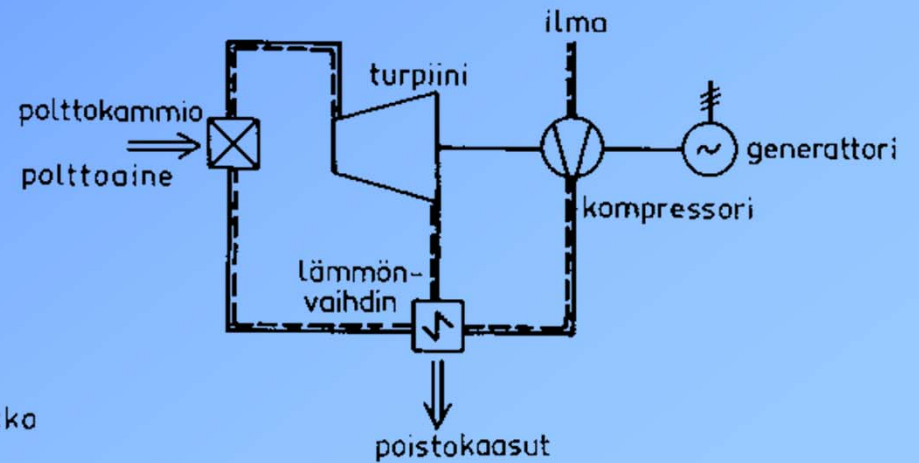
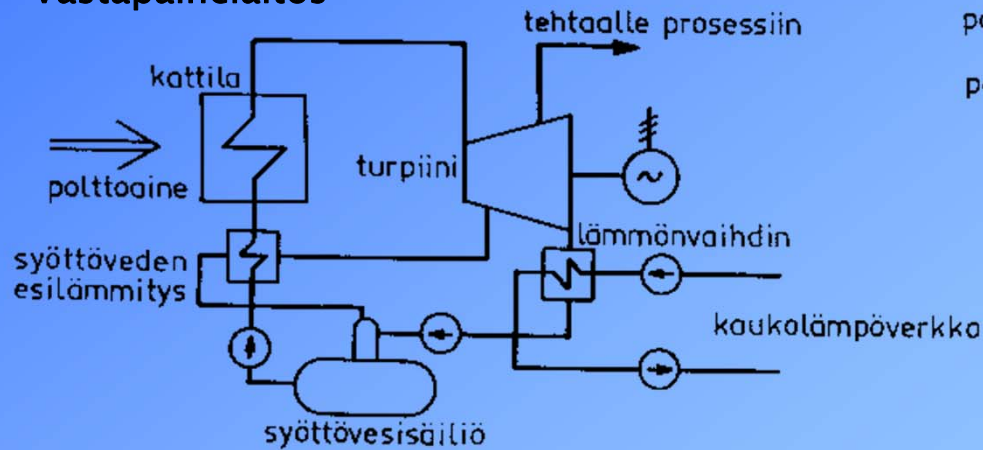
Voimalaitosten ominaisuudet

Lauhdevoimalaitos (fossiilinen polttoaine)

Lauhdevoimalaitos (painevesireaktori)

Vastapainelaitos

Kaasuturbiinilaitos

PERINTEINEN HÖYRYVOIMALAITOS

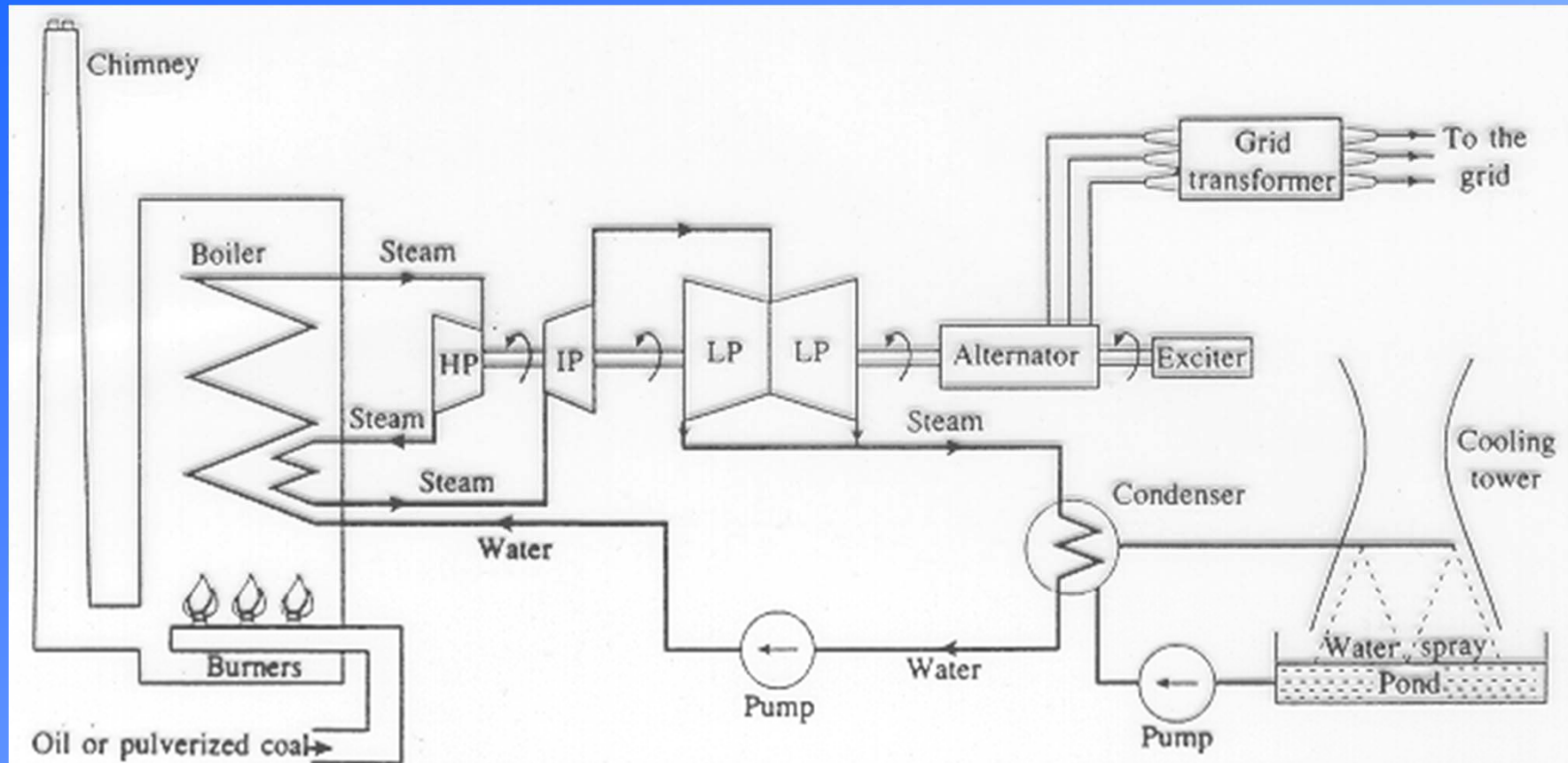

Figure 7.1 Schematic diagram of a coal- or oil-burning power station. HP, IP and LP are the high-pressure, intermediate-pressure and low-pressure turbines respectively

Höyryvoimalaitosten ominaisuuksia

Polttoaineena kivihiili, öljy tai turve

Hyötysuhde parhaimmillaan 40%

Perus- tai välikuormalaitoksia

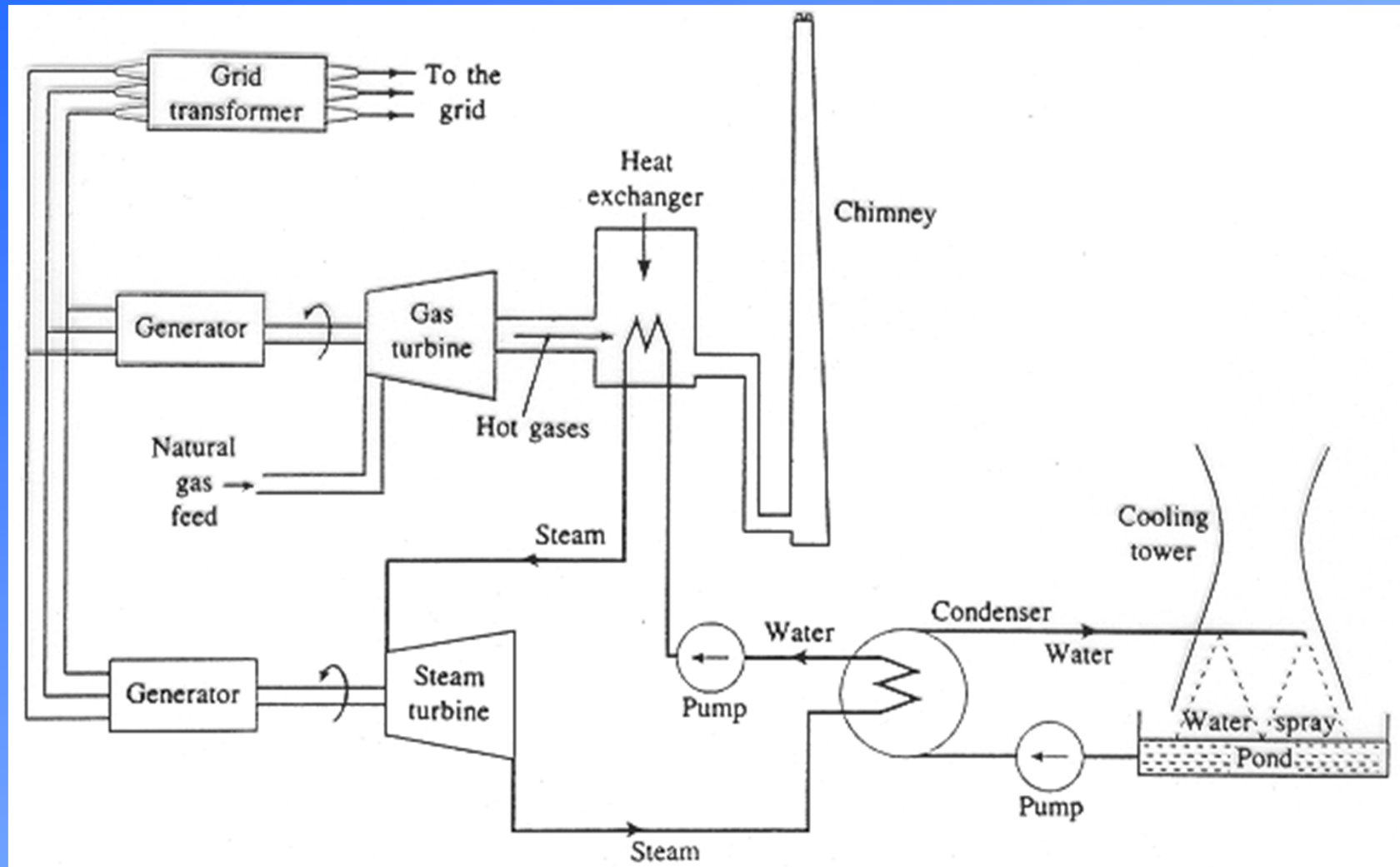
Suuri ympäristörasitus: CO₂, SO₂ ja NO_x

Kokonaishyötysuhde paranee jos jäännäslämpö voidaan hyödyntää lämmitykseen

⇒Lauhdutin korvataan lämmönvaihtimella

⇒"vastapainevoimalaitos"

Kombivoimalaitos

Kombivoimalaitosten ominaisuuksia

Yksi generaattori kaasuturbiinin perässä, toinen höyryturbiinin

Kaasuturbiinin hukkalämpö hyödynnetään höyryn tuotannossa

SO₂ ja NO_x - emissiot paremmin hallinnassa kuin perinteisissä voimalaitoksissa

Vastapainekäytössä termien hyötysuhde on erittäin hyvä. Sähkön ja lämmön suhde noin 50/50

YDINVOIMALAITOKSET

Painevesi- ja kiehutusvesireaktori

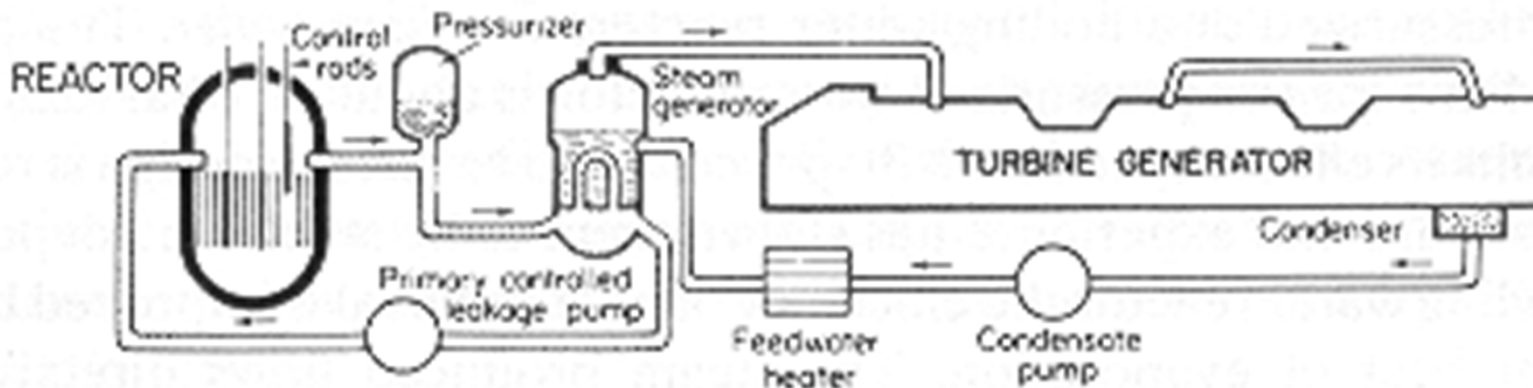

Figure 1.17 Schematic diagram of a pressurized water reactor. (Permission of Edison Electric Institute.)

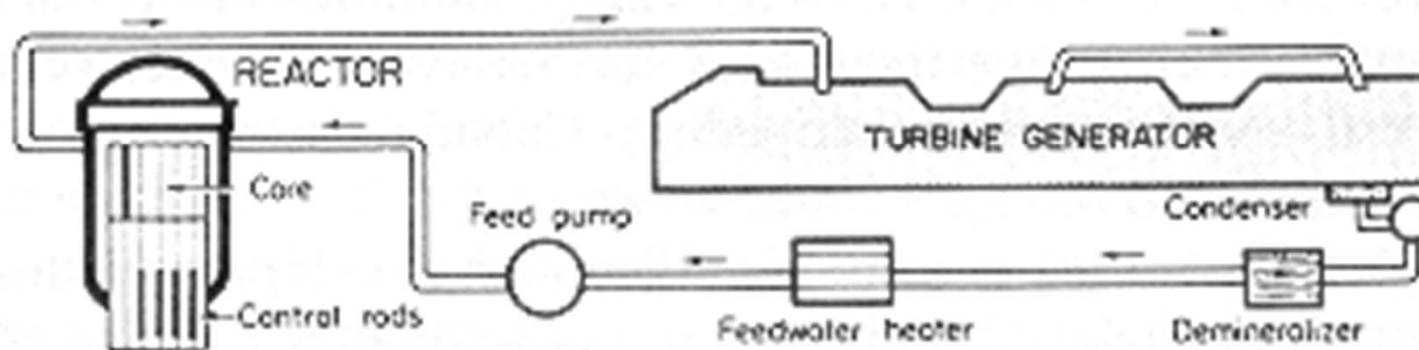

Figure 1.18 Schematic diagram of a boiling water reactor. (Permission of Edison Electric Institute.)

YDINVOIMALAITOSTEN OMINAISUUKSIA

Reaktoria lukuunottamatta perinteisiä höyryvoimalaitoksia

Kalliit investoinnit & halpa polttoaine => peruskuormalaitoksia

Ei emissioita: CO₂, SO₂, tai NO_x

Käytetyn polttoaineen jälkikäsittely ja loppusijoitus

Nykyiset laitokset perustuvat U-235:n fission (0,7%
luonnonuraanista 235:ttä)

Hyötöreaktori: U-238 muunnetaan plutoniumiksi

Fuusioenergia: D+T= He+n tai D+D=T+H tai D+D=He+n

Voimalaitosten ominaisuudet ja tuotantokustannukset

Vesivoima

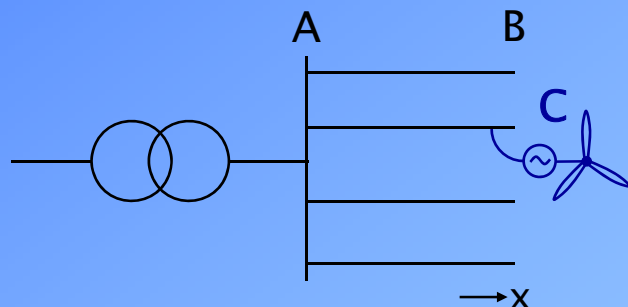
- kalliit investoinnit
- vaihtelevat virtaamat
  - varastointi
- hyvät tehonsäätömahdollisuudet
  - käytön rajoitukset
    - tulvat
  - vedenpinnan tason rajoitukset
- sääntelyssä luonnollinen vesistö tai tekoallas
- Suomessa alkaa olla rakennettu

Aurinkovoima

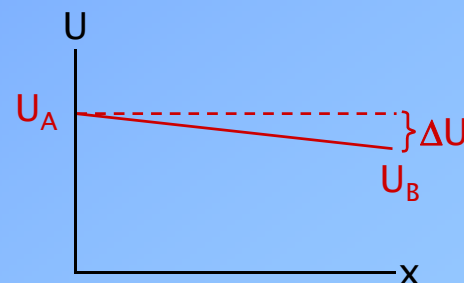
- kennon pieni hyötysuhde n. 15 % ja suuri hinta (x 10)
- valon riittävyys meillä ongelma

Tuulivoima

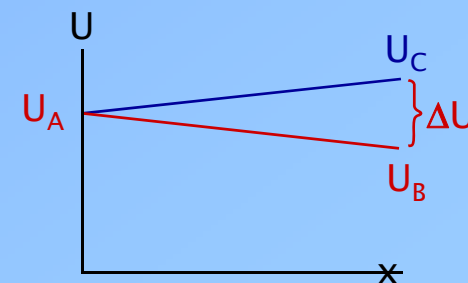
- taloudellinen laitoskoko ~ 1 MW
- suuria tuulivoimapuistoja 100 – 1000 MW
- sähköverkkoon liittäminen voi olla ongelmallista

verkon jännite normaalisti

jos pisteessä C tuulivoimala

Tuotantotavat

•Vesivoima

- epätahti- tai tahtigeneraattori
- teho riippuu veden virtauksesta
  - veden virtausvaihtelut
  - allaskapasiteetti

$$P = QH\eta\rho g$$

P = teho (W)

Q = virtaus (m³/s)

H = putouskorkeus (m)

η = kokonaishyötysuhde

ρ = veden tiheys (1000 kg/m³)

g = putoamiskiihtyvyys
(9,8 m/s²)

Tuotantotavat

•Tuulivoima

- Sijoitetaan paikkaan, jossa tuulen nopeuden vuotuinen keskiarvo on korkea
- Useita laitevalmistajia, erilaisia laitekonstruktioita
- Nopeasti kasvava tuotantomuoto
- Suurin yksikkökoko nyt noin 5 MW
- Isoja off-shore-tuulipuistoja rakenteilla

$$P = \frac{1}{2} C_p \rho V^3 A$$

P = teho (W)

C_p = kerroin

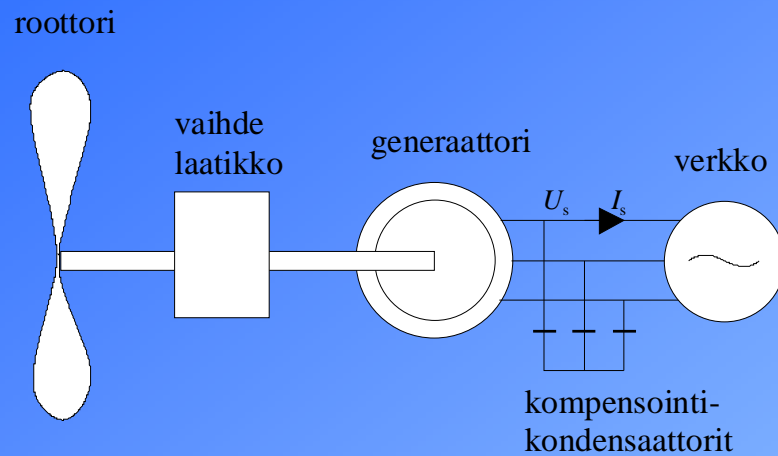
V = tuulen nopeus (m/s)

A = roottorin pyyhkäisyala (m²)

ρ = ilman tiheys (1,225 kg/m³)

Tuotantotavat

- **Tuulivoimalaitokset**
- **Toimintaperiaatteita**

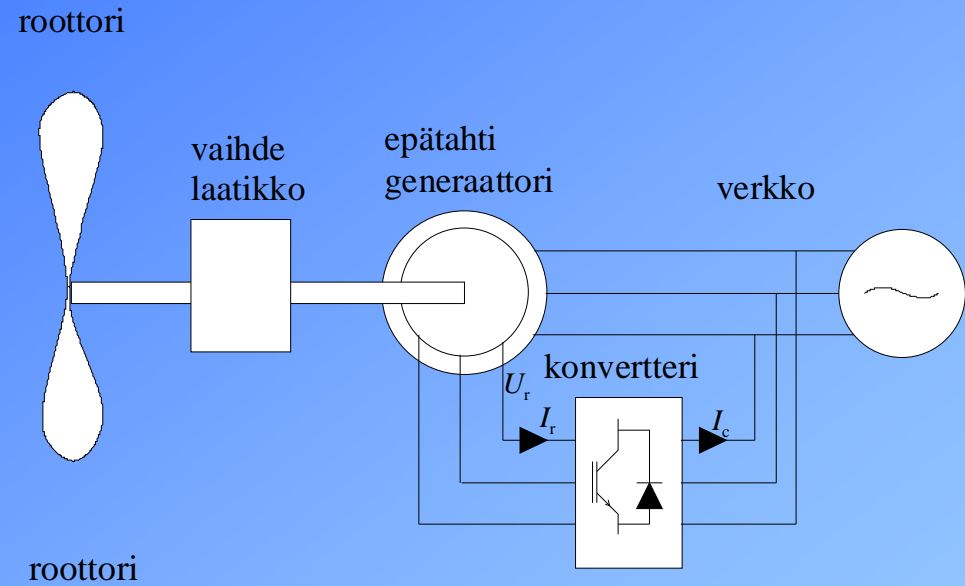
- **Oikosulkumoottori generaattorina**

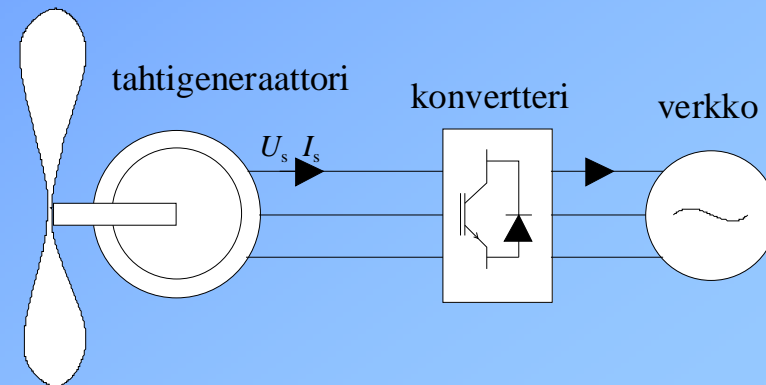
Tuotantotavat

- **Tuulivoimalaitokset**

- **Kaksoissyötetty epätahtigeneraattori**

- **Taajuusmuuttajan kautta syötetty tahtigeneraattori**

Aurinkopaneelin tehontuottoon vaikuttavia tekijöitä

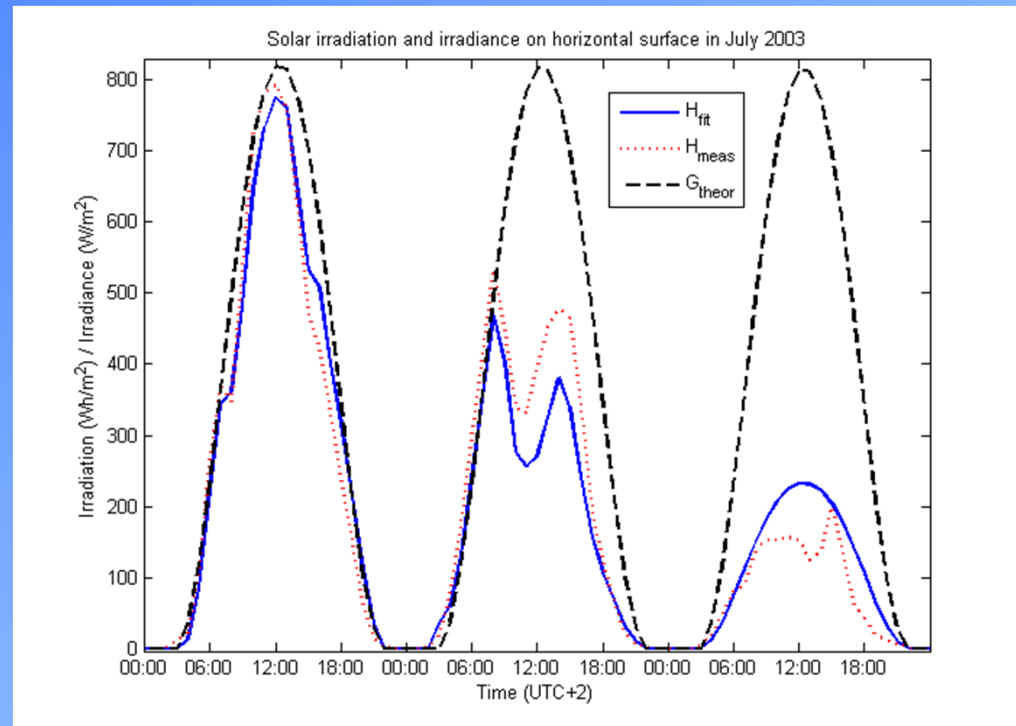
- Auringon säteilyvoimakkuus
  - Säteiden voimakkuus vaihtelee Auringon paikasta riippuvan säteilyn tulokulman mukaan
  - Pilvet estävät suoran säteilyn, mutta ilmakehässä sironnutta hajasäteilyä tulee aina jonkin verran
  - Ilmakehän puhtaus vaikuttaa myös säteiden läpäisykykyyn
- Ulkolämpötila ja Auringon säteilyvoimakkuus nostavat paneelin lämpötilaa, jolloin paneelin hyötysuhde laskee
- Paneelin muut ominaisuudet
  - Kaupallisten piikkennojen ominaisuudet ovat keskenään lähes samat

Säteilyenergian mallintaminen

Merkitsevin
Parametri on
Auringonpaiste-
Tunnit ssh (%)

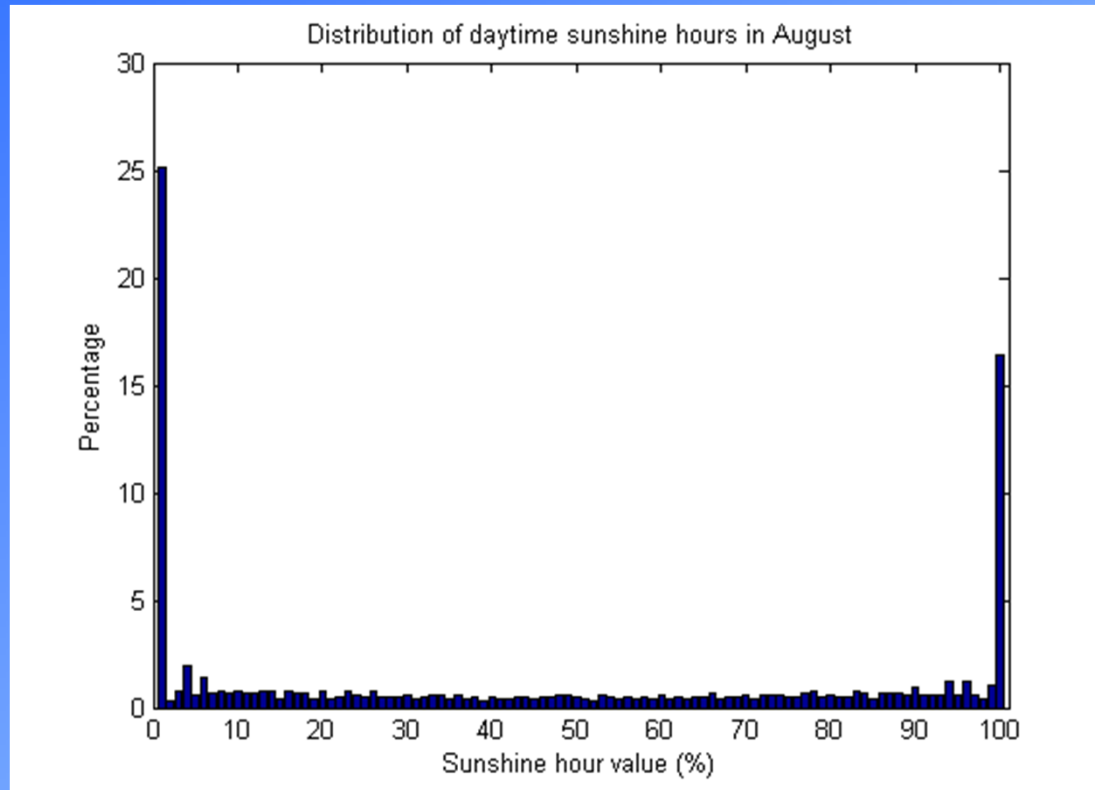
Kirkas taivas:

- ssh = 100%

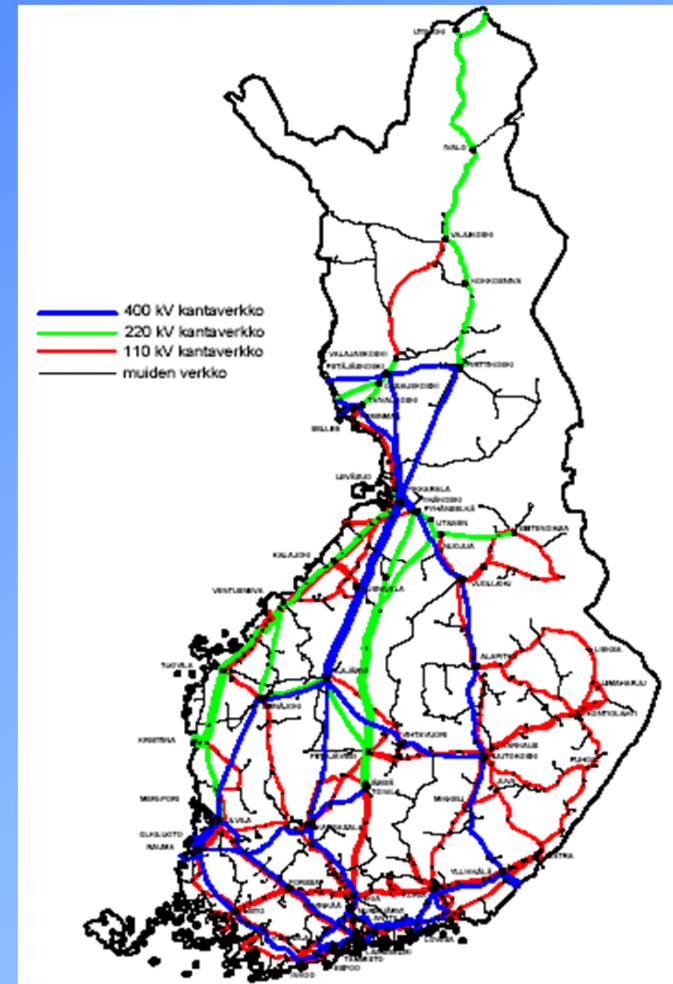

Auringonpaistetuntien jakauma Suomessa (%)

Sähkön siirto- ja jakeluverkot

- Suomen kantaverkosta vastaa Fingrid Oyj. Sillä on suurjännitteisiä voimajohtoja yhteensä noin 14 000 km ja sähköasemia 100

Sähkönsiirtojärjestelmä

400kV ilmalinja

400 kilovoltin avojohdossa on tavallisesti 3 vaihejohdinta (tai johdinparia) ja 2 ukkosjohdinta. Eristinuketjun pituus on noin 4 metriä (18–21 lautasta).

Johdon etäisyys maasta on yleensä vähintään n. 8 metriä ja tiestä n. 9 metriä.

110kV ilmalinja

110 kilovoltin avojohdossa on tavallisesti 3 vaihejohdinta (tai johdinparia) ja 2 ukkosjohdinta. Eristinuketjun pituus on noin 1 metri (6-8 lautasta)

Johdon etäisyys maasta on yleensä vähintään n. 6 metriä ja tiestä n. 7 metriä.

Tehomuuntajat

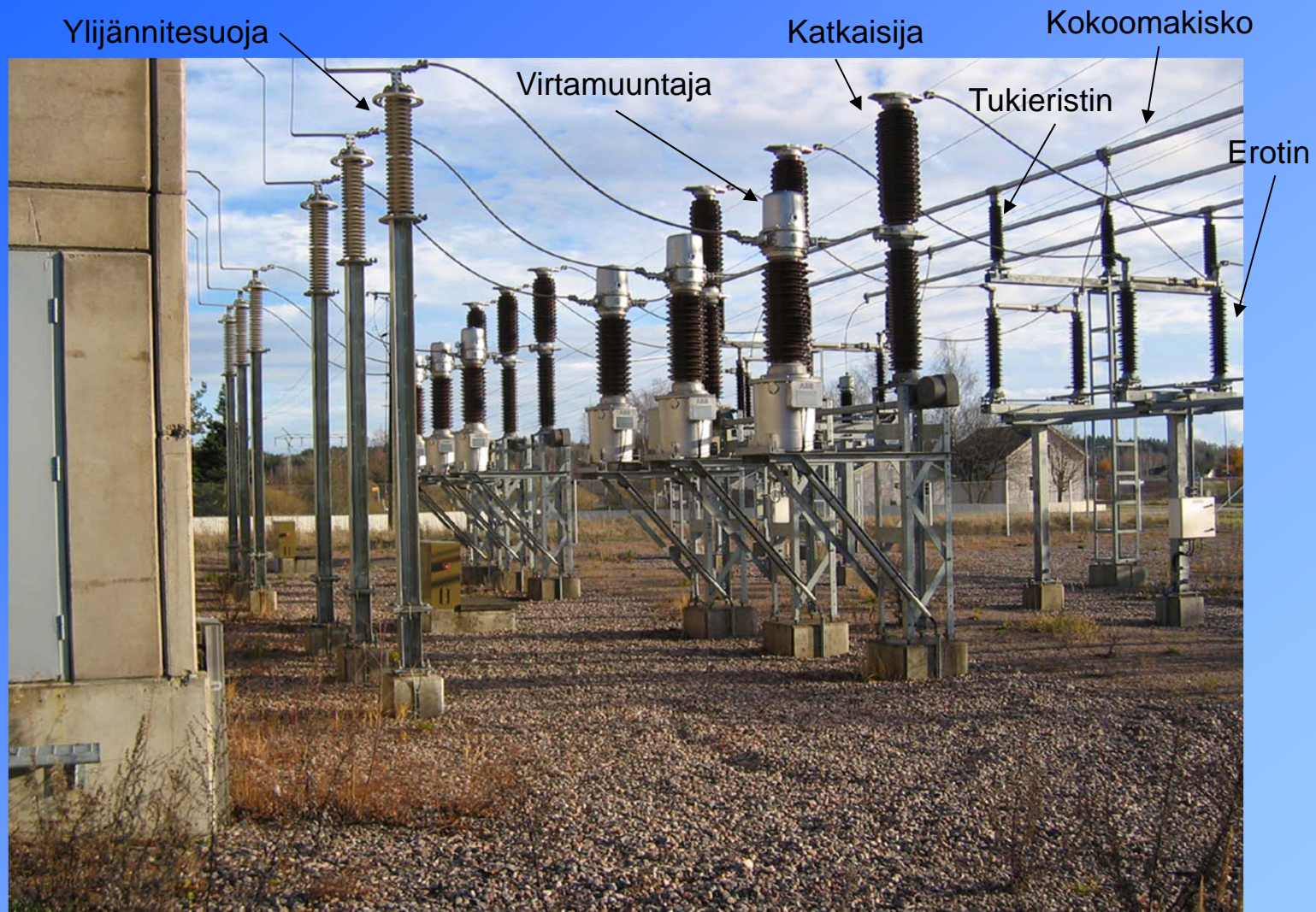
Muuntajan varusteet:

- läpivientieristimet
- öljyn jäähdyttimet
- käämikytkin
- paisuntasäiliö
- suoja- ja valvontalaitteet

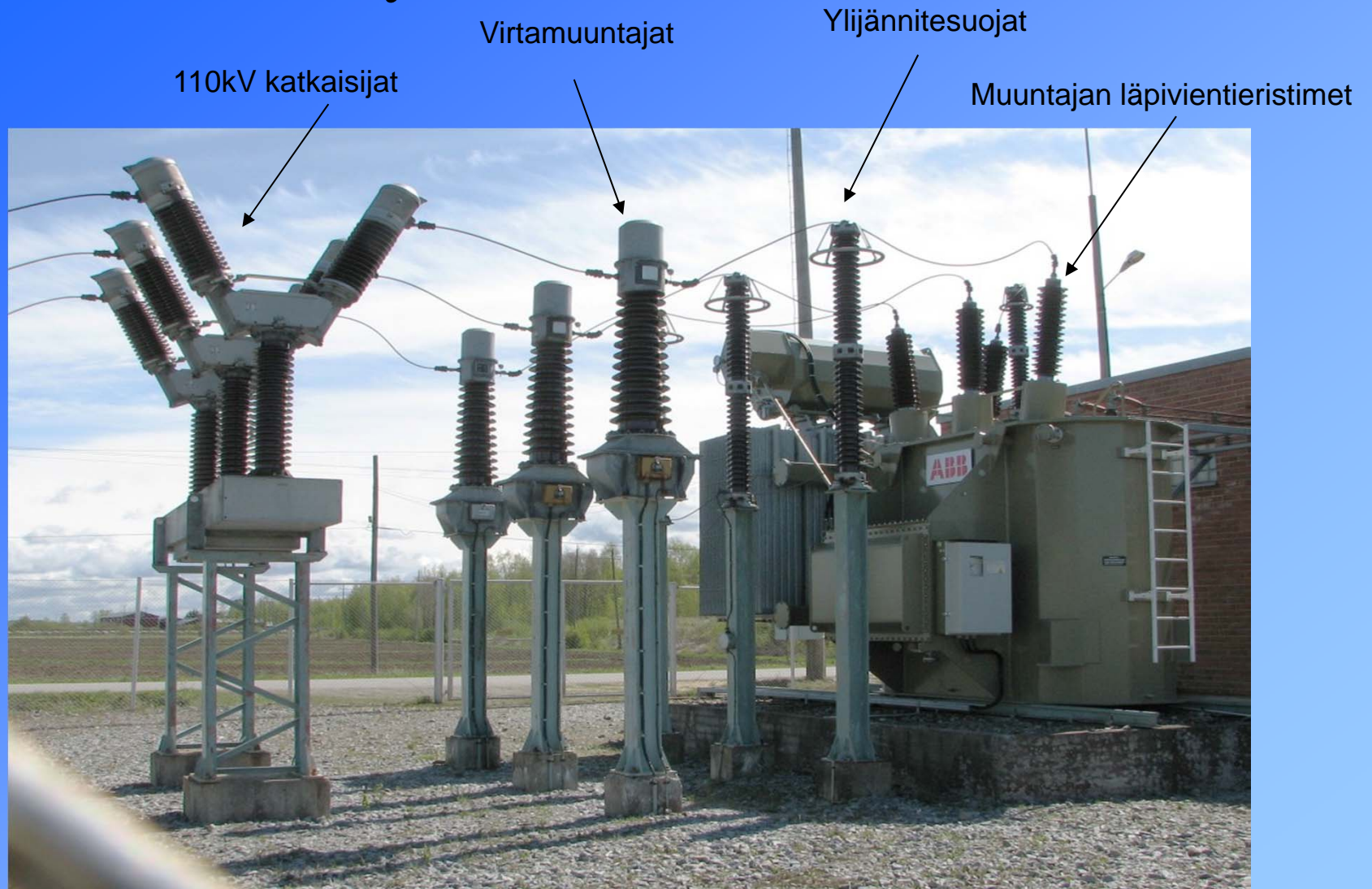

110 kV sähköaseman muuntaja

Kytinasemalaitteet

Kytinasemalaitteet

Kytkinasemalaitteet

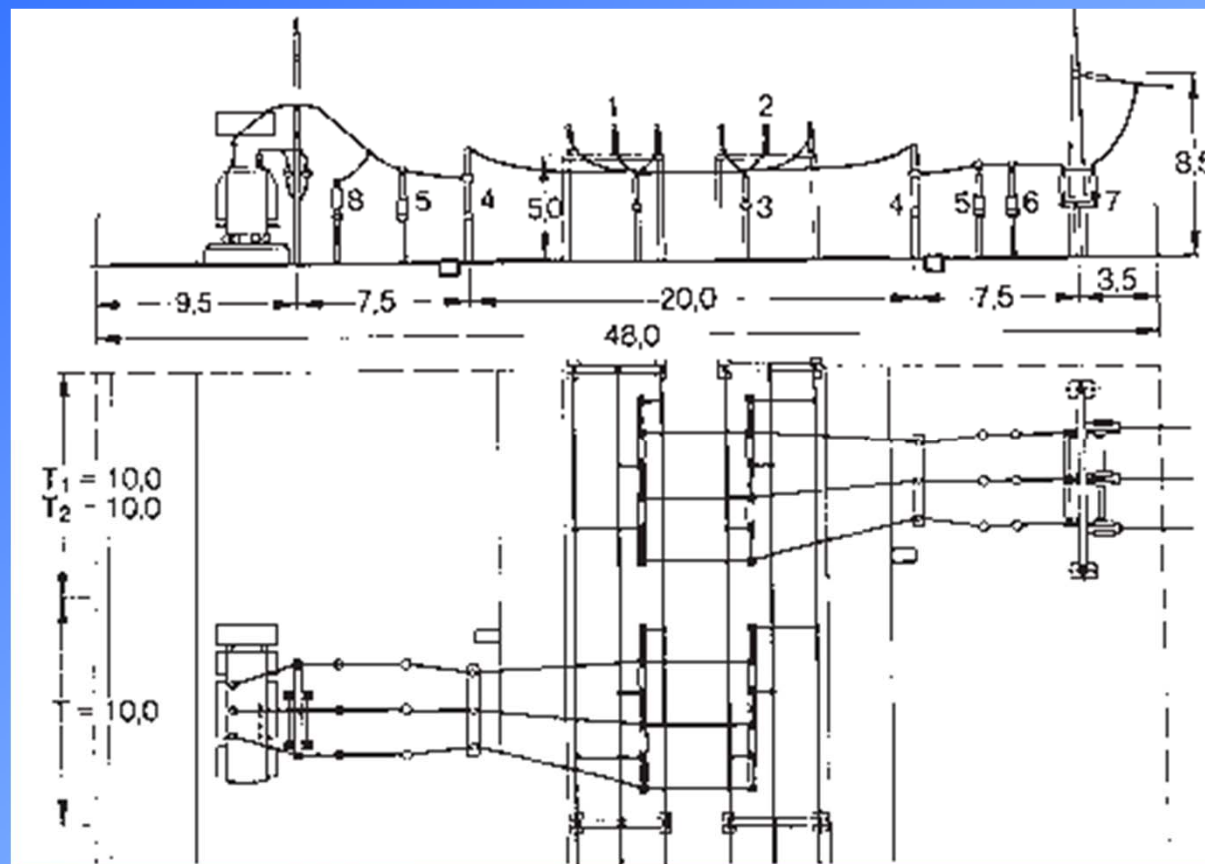
Jännitemuuntaja

Sähköaseman kaavio – haja-alue

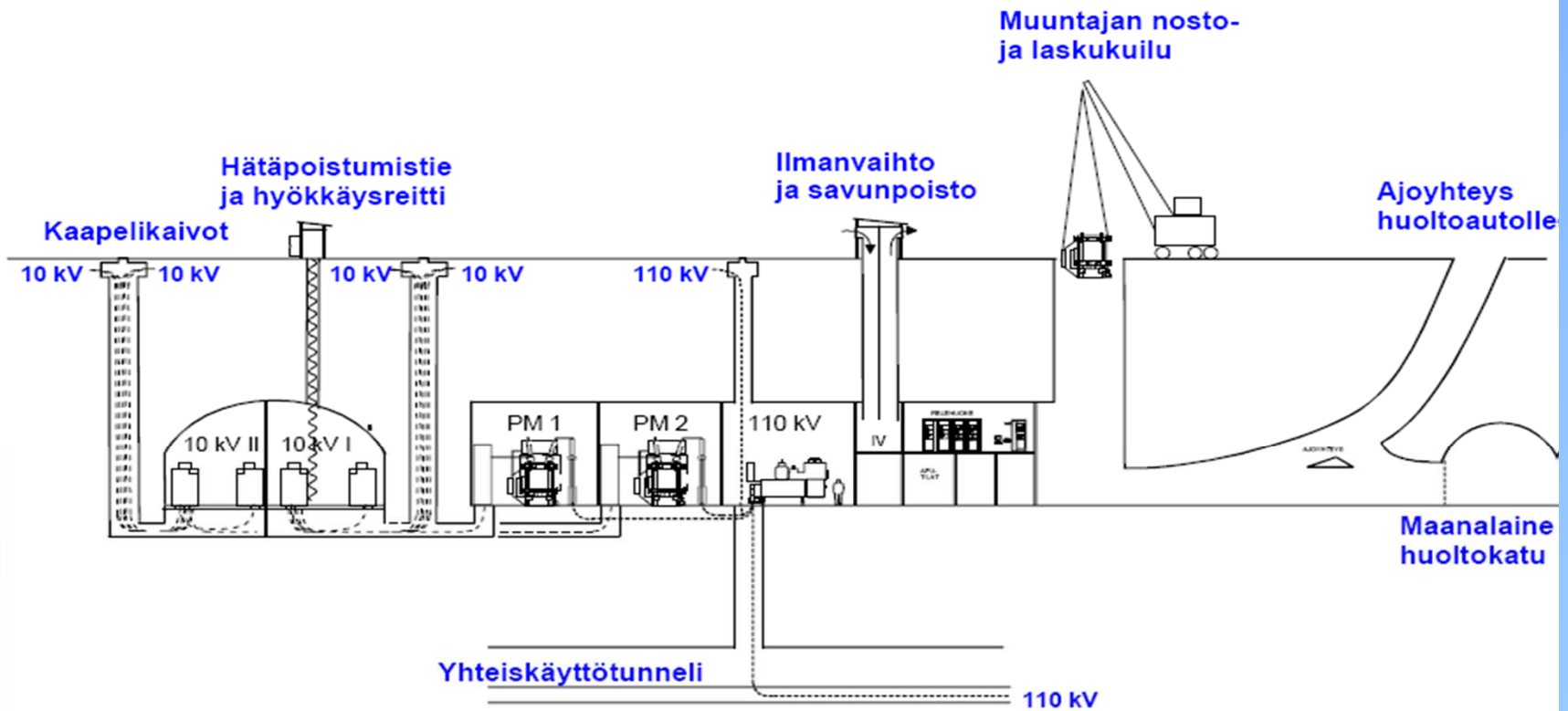
123kV 2-KK järjestelmä

1. kokoojakisko(KK) I
  2. KK II
  3. KK-erottimet
  4. Katkaisija
  5. Virtamuuntaja
  6. Jännitemuuntaja
  7. Linjaerotin
  8. Ylijännitesuoja
- T kenttäleveys (m)

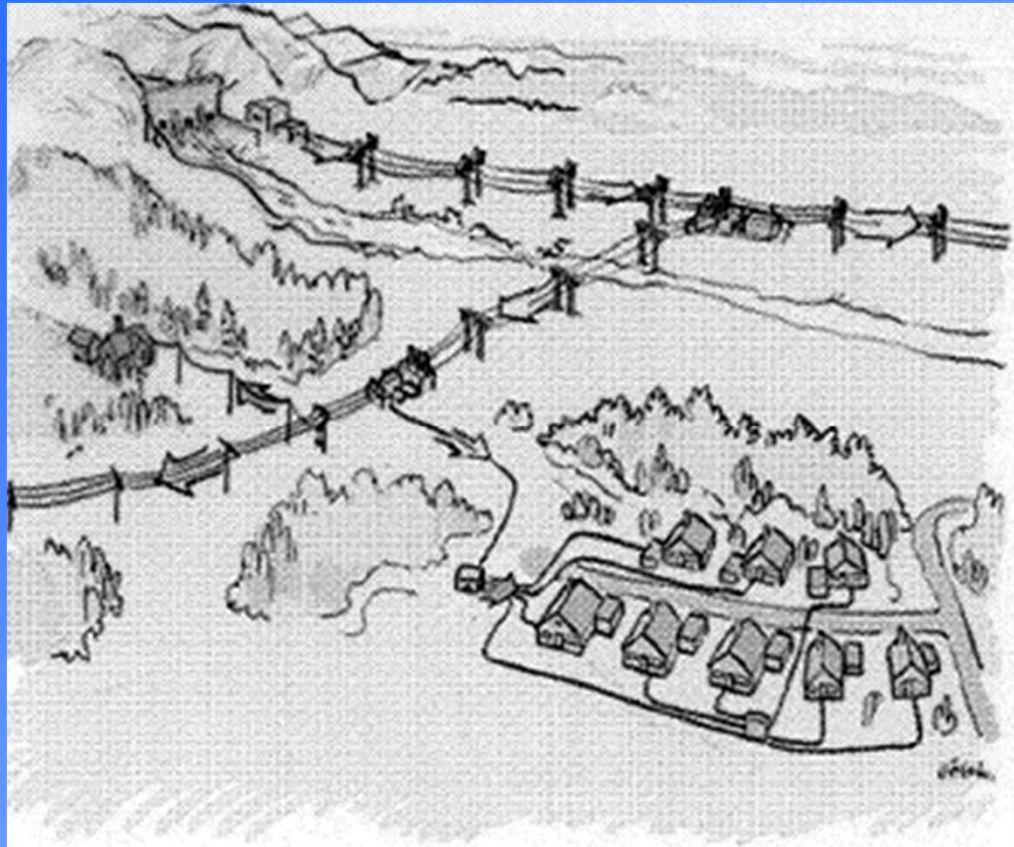
Kytkinlaitosten rakenne

Maanalaiset sähköasemat

Jakeluverkon rakenne

Perinteinen järjestelmä

•voimalaitos

•kantaverkko

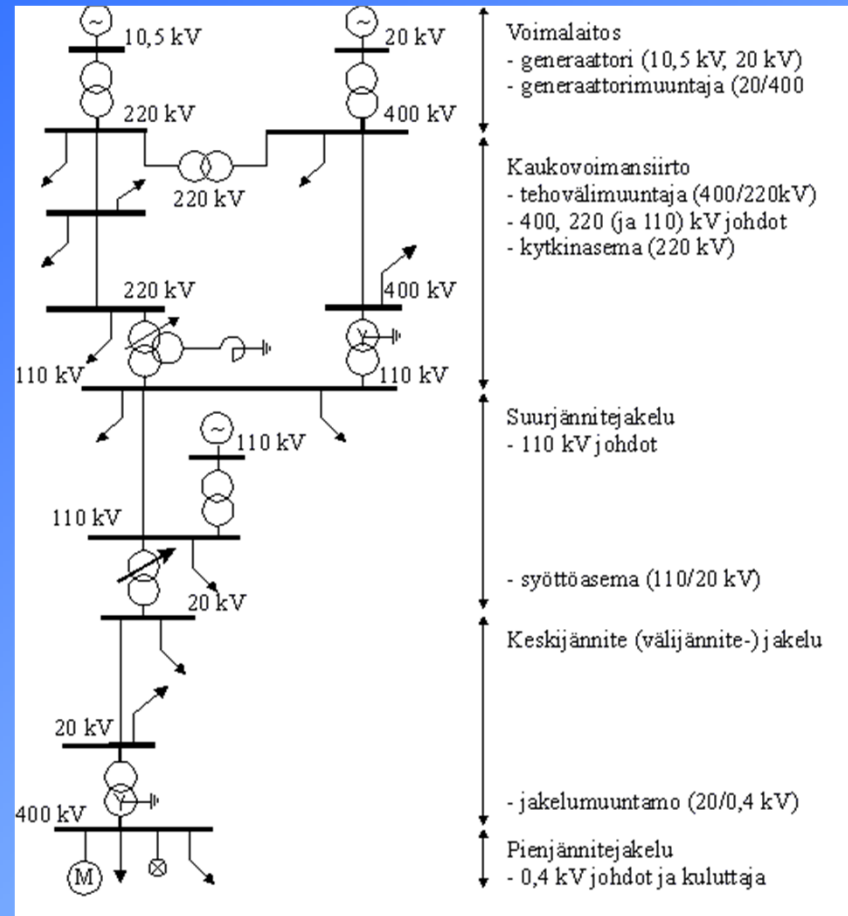

•alueverkko

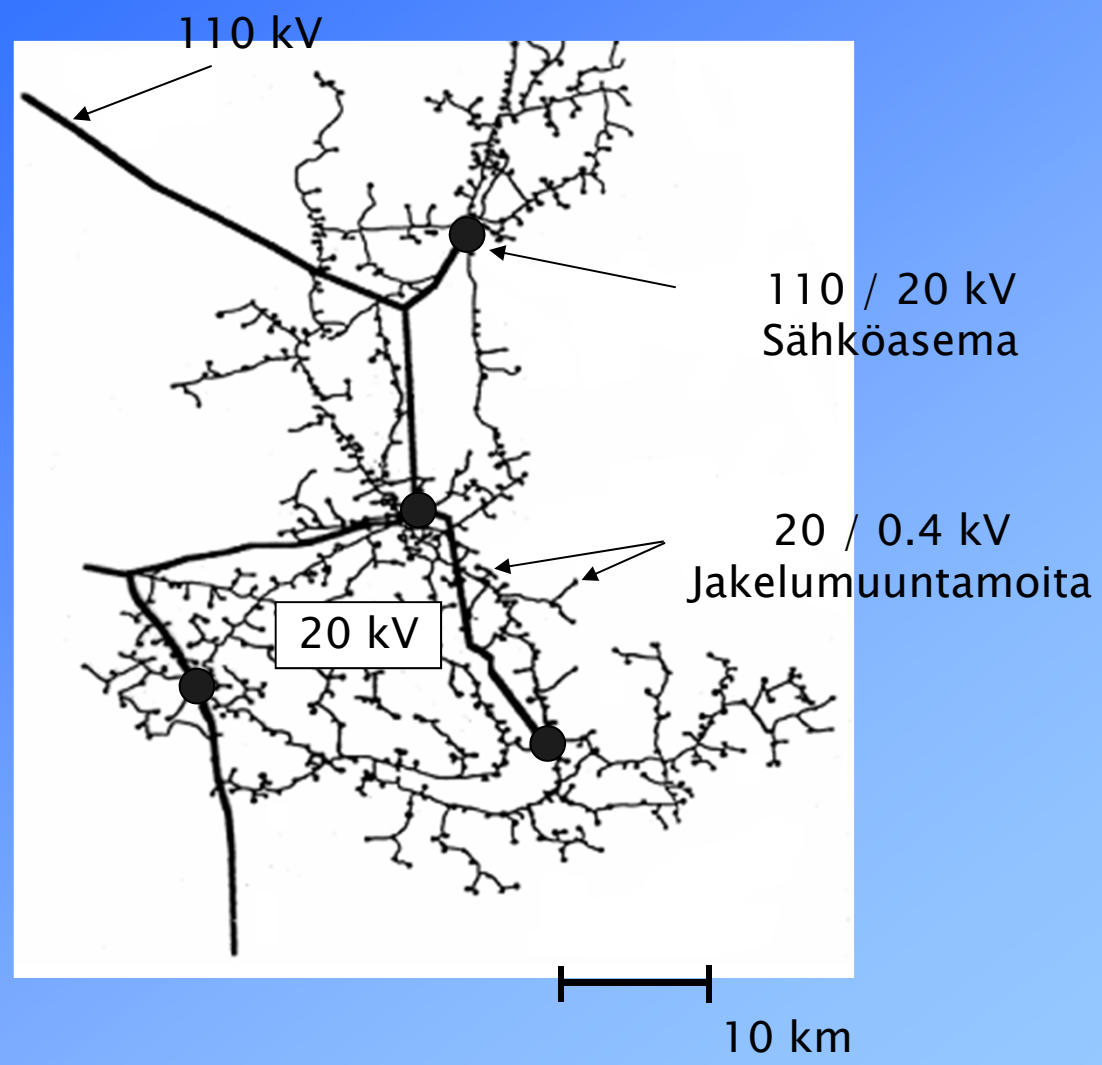

•jakeluverkko

Sähköjaketun periaate

Jakeluverkon rakenne

20 kV avojohto ja PAS -johto

Eristämätön johdin

20 kV avojohto voidaan rakentaa myös käyttäen ohuella muovikerroksella päällystettyjä johtimia. Tällaisissa PAS -johdoissa johtimet ovat selvästi lähempänä toisiaan kuin tavallisessa 20 kV avojohdossa

PAS -johto= Päällystetty Avojohto Suurjännitteelle

20 kilovoltin avojohto muodostuu kolmesta paljaasta metallisesta vaihejohtimesta, jotka ovat yleensä rinnakkain. Johtimet on kiinnitetty orressa oleviin eristimiin. Pylväät ovat useimmiten puuta. Johtoa käytetään pääasiassa jakeluverkkoyhtiöiden verkoissa taajamien ulkopuolella paikalliseen voimansiirtoon sähköasemien ja kuluttajamuuntajien välillä

PAS johto 47

Jakeluverkon rakenne

Keskijänniteverkko (1/3)

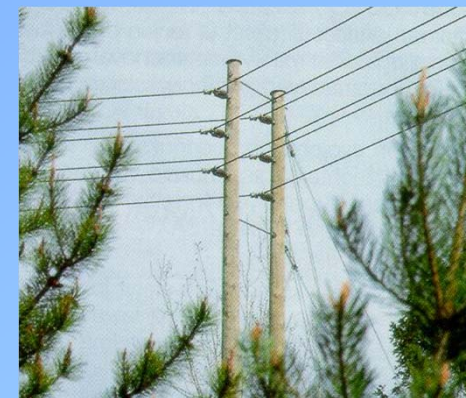
- 3-vaiheinen, 20 kV
  - ei nollajohdinta
- silmukoitu, käytetään säteittäisenä
  - erottimet, osassa kauko-ohjaus
  - korvausmahdollisuudet vikatilanteissa
- maasta erotettu tai sammutettu (kompensoitu)
- suojaus releillä + katkaisijoilla
- tyypillinen siirtomatka 20...30 km (Lapissa jopa 100 km)
- tyypillinen siirtoteho muutamia megawatteja

Jakeluverkon rakenne

• Keskijänniteverkko (2/3)

- Ilmajohdot
  - teräsalumiinijohtimet 25...201 mm²
  - hinta 10...20 k€/km
- Päällystetyt ilmajohdot, PAS-johdot
  - ohut eristys pinnassa - ei täyttä jännitekestoisuutta
  - kapeampi johtokatu; usein kaksois- tai kolmoisjohtona
  - 20...30 % kalliimpi kuin vastaava avojohto

Jakeluverkon rakenne

Keskijänniteverkko (3/3)

- Maakaapelit
  - täysi eristyskyky, muovieristys
  - poikkipinnat 120...240 mm²
  - hinta 30...50 k€/km kaivuolosuhteista riippuen
    - trendinä mm. Tanskassa ja Ruotsissa
- Keskijänniteilmakaapeli SAXKA - vähän käytetty

Maakaapeli

Keskijänniteilmakaapeli

Sähköjohdot

Kaapelit

- Ilma- ja maakaapelit 110/20/1kV
- täysi eristyskyky, muovikaapelit
- poikki-pinnat 25...240 mm²

Ilmakaapeli

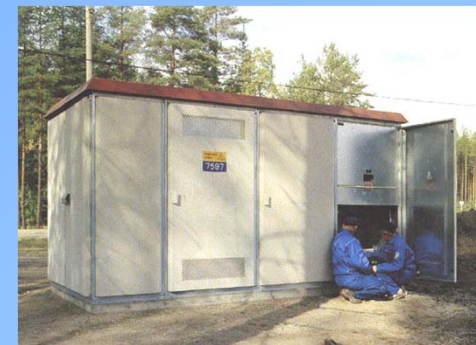
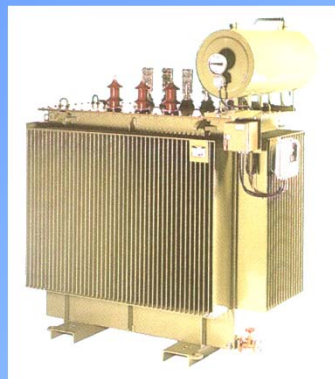
RAKENNE

Johdin	25 mm ² : Vesitiivis yksilankainen alumiinjohdin 50 ... 185 mm ² : Vesitiivis pyöreä tiivistetty alumiinjohdin
Johdinsuoja	Puolijohtava muovi
Eristys	PEX-muovi
Hohtosuoja	Puolijohtava muovi
Vesitiivistys	Veden vaikutuksesta paisuva puolijohtava nauha
Kosketussuoja	Alumiini-muovilaminaatti, joka toimii samalla poikittaissuuntaisena
Vaihevaippa	Säänkestävä musta PE-muovi
Kannatin	Vesitiivis pyöreä muutamalankainen sinkitty
Kannattimen eristys	Säänkestävä musta PE-muovi
Kertaus	Kolme vaipattua vaihetta kerrattu kannattimen ympärille

Jakeluverkon rakenne

Jakelumuuntamo

- 20 kV johdon ja muuntajan välissä yleensä erotin
  - ylijännitesuoja tai suojakipinäväli
- Muuntamorakenne + muuntaja
  - ilmajohdoissa pylväsmuuntamo, 1- tai 2-pylväsrakenne
  - kaapeliverkoissa puisto- tai kiinteistömuuntamo
- Pienjännitekeskus
  - pylväsmuuntamossa pylväsvarokekotelot
  - puistomuuntamossa 'oikea' keskus
- Muuntajan runko on suojamaadoitettu

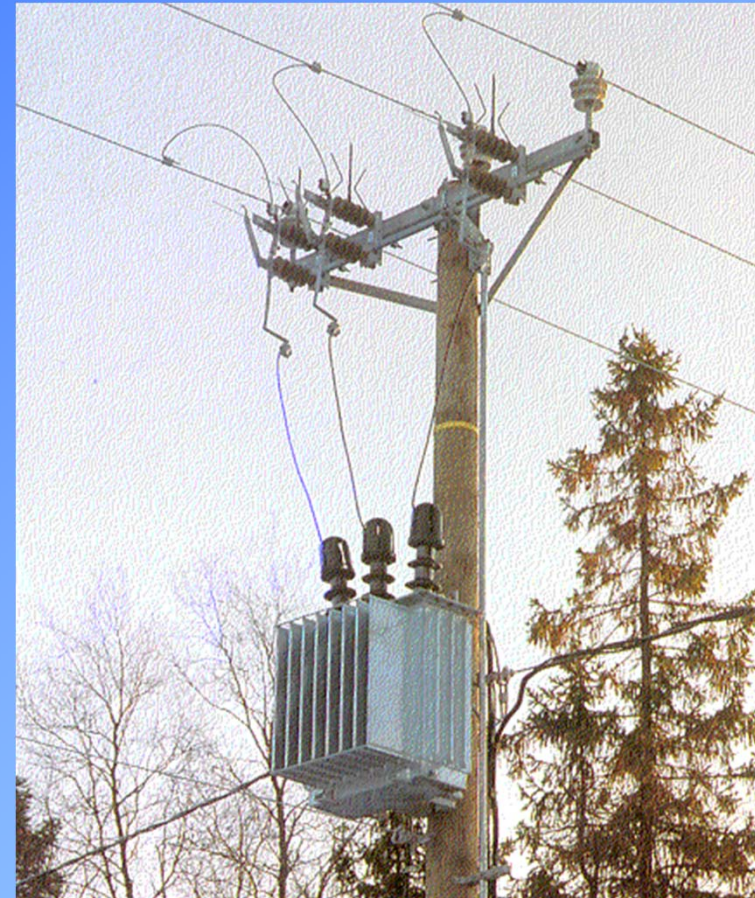
Jakelumuuntamot

- **Muuntajatyyppejä**

- Pylväsmuuntajat 16...100 kVA
  - Öljyeristeisiä
  - Paisuntasäiliöttömiä
- Normaalit jakelumuuntajat 30...3150 kVA
  - Öljyeristeisiä
  - Paisuntasäiliöllä varustettuja
  - Väliottokytkimet $\pm 5\%$
- Valuhartsieristeiset jakelumuuntajat 315...2000 kVA
  - Palamattomia
- Hermeettiset jakelumuuntajat 50...1000 kVA
  - Öljyn ja ilman yhteys estetty, kosteus ei pääse muuntajaan $\Rightarrow$ vanheneminen hidastuu

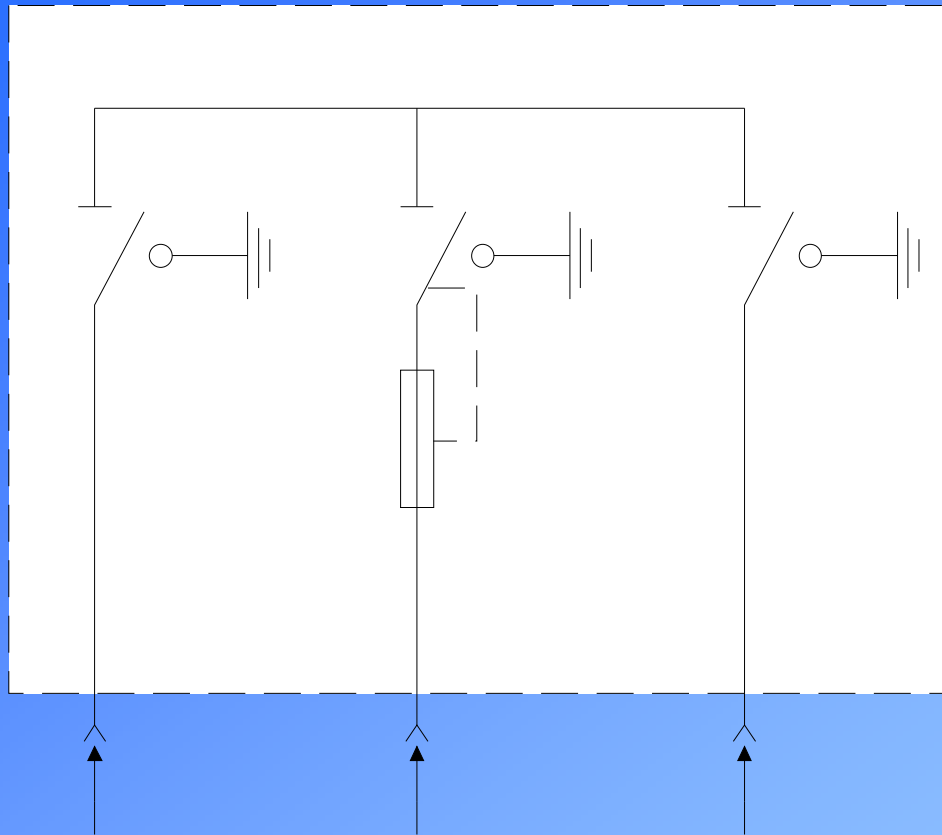
Jakelumuuntamot

- 20 / 0,4 kV pylväsmuuntamoita

Jakelumuuntamot

Ring main unit (RMU)

kj-syöttö

kj/pj-muuntaja

kj-syöttö

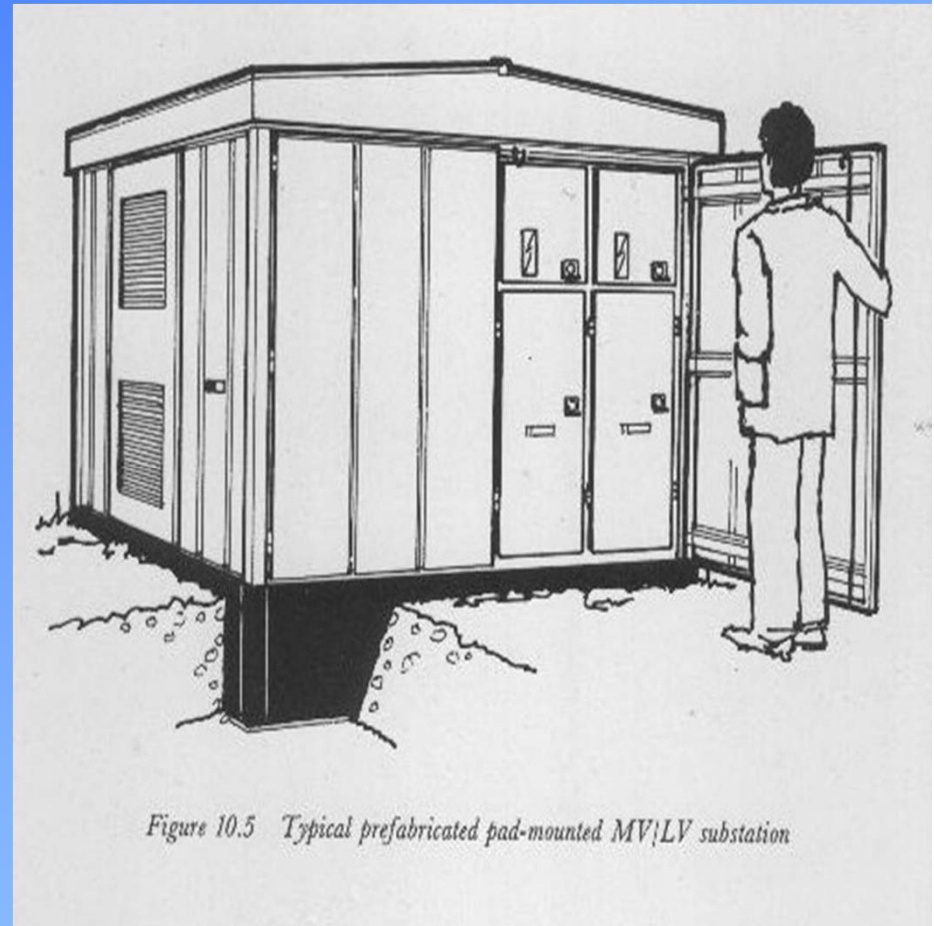
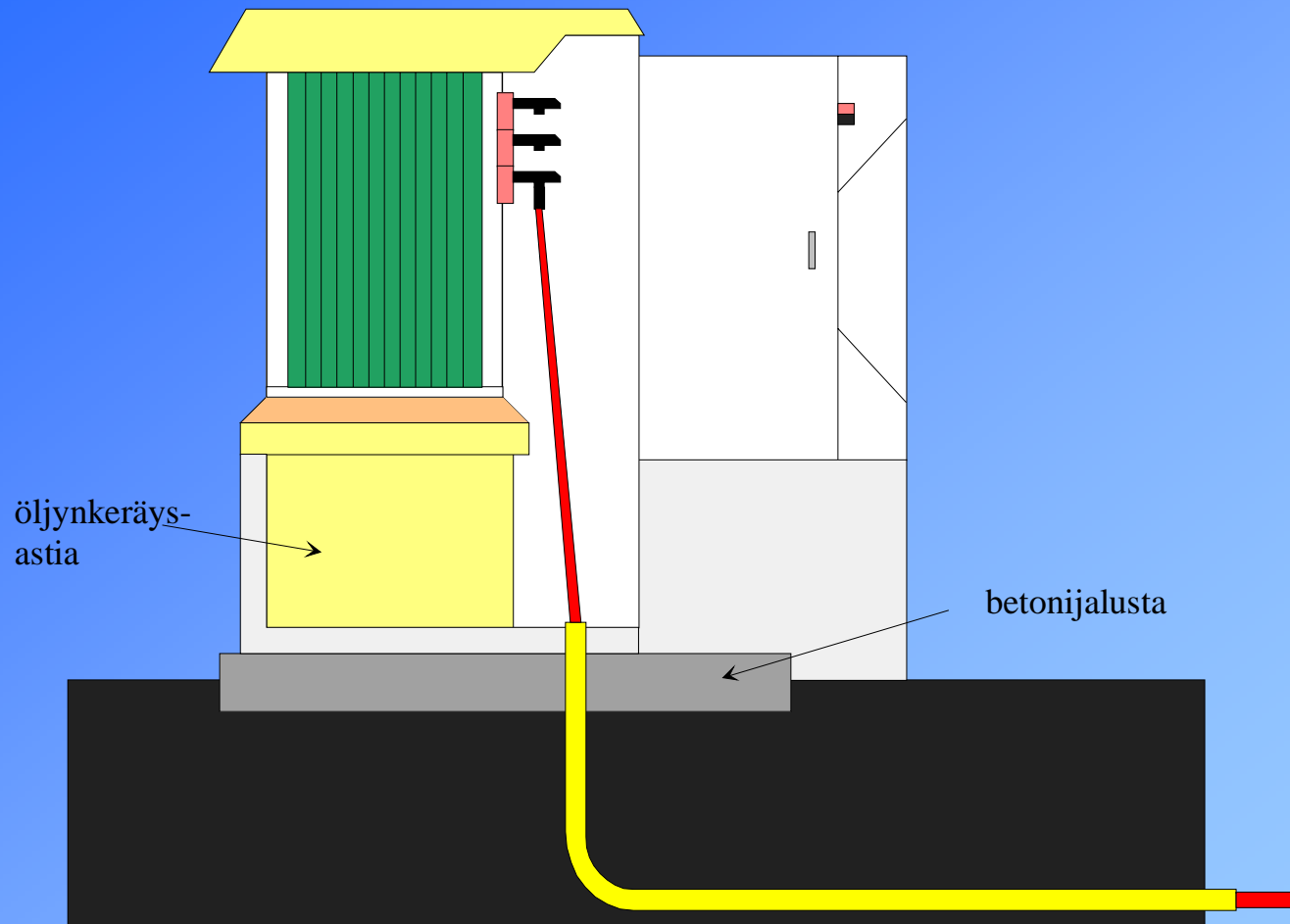

Figure 10.5 Typical prefabricated pad-mounted MV/LV substation

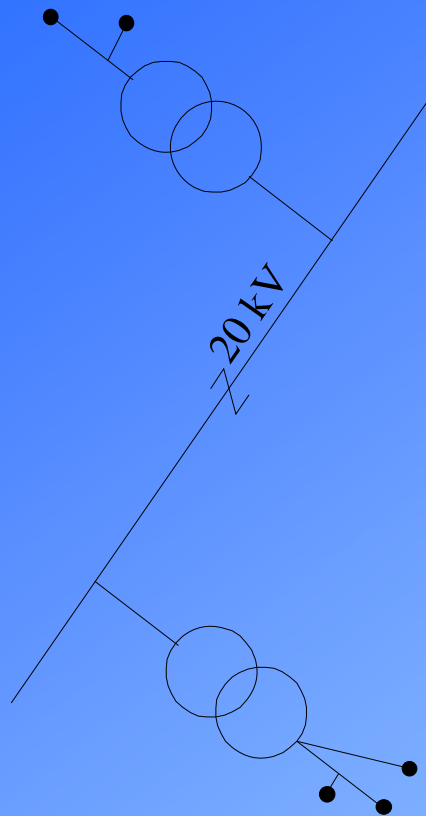
Jakelumuuntamot

- Jakelumuuntamo (muuntaja 50 – 315 kVA)

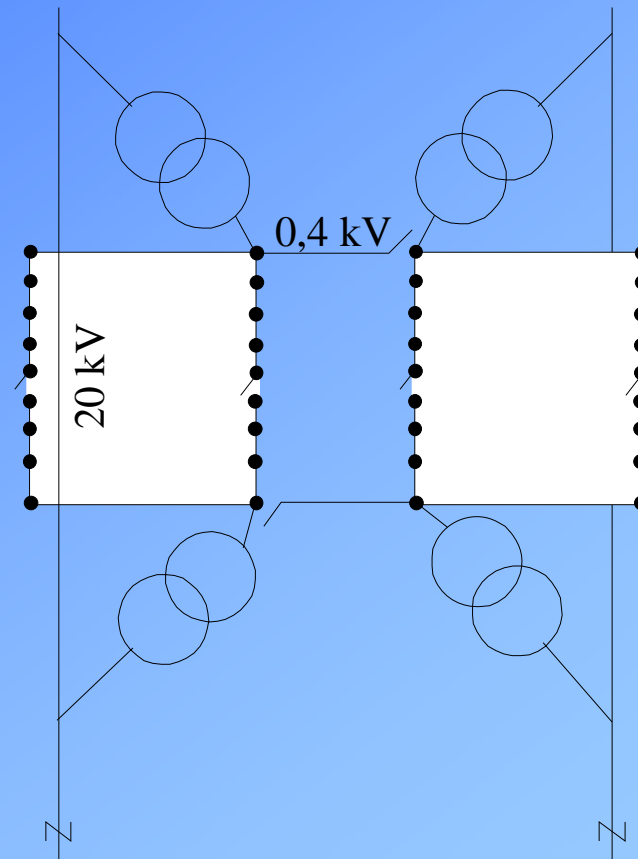

Jakelumuuntamot

• asiakas
Maaseutu

• jakokaappi
Taajama

Jakelumuuntamot, pienjänniteverkot

